

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martin Pisečný

**Příčiny oslabení pozice
Francouzské komunistické strany v průběhu
prvního vládního období Françoise Mitterranda
(1981-1988)**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Martin Pisečný**

Vedoucí práce: **Michel Perottino, PhD.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PISEČNÝ, Martin. *Příčiny oslabení pozice Francouzské komunistické strany v průběhu prvního vládního období Françoise Mitterranda (1981-1988)*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 50 s. Vedoucí bakalářské práce Michel Perottino, PhD.

Anotace

Bakalářská práce „*Příčiny oslabení pozice Francouzské komunistické strany v průběhu prvního vládního období Françoise Mitterranda (1981-1988)*“ pojednává o pádu nejsilnější francouzské poválečné politické strany. Komunisté se za svou aktivní účast v protinacistickém odboji za druhé světové války těšili v poválečné Francii veliké oblibě. Francouzská komunistická strana byla považována za nositelku morální autority v zemi a spojenectví se Sovětským svazem ji dodávalo téměř mýtickou tvář. Postavení přední politické strany potvrdily i výsledky prvních poválečných voleb. Francouzští komunisté si však tuto privilegovanou pozici nedokázali udržet a v průběhu následujících let jejich vliv začal upadat. Snahy o opětovné prvenství nejsilnější politické síly vzaly definitivně za své po odchodu komunistických ministrů z vládní koalice v roce 1984. Vnitrostranická krize, nejasný politický program a neschopnost adekvátně reagovat na změny probíhající ve společnosti a na mezinárodní scéně představují hlavní příčiny propadu volebních preferencí Francouzské komunistické strany v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století.

Annotation

This bachelor's thesis called "The causes of the weakening of the French Communist Party position during the first period François Mitterrand government (1981-1988)" deals with the collapse of the strongest postwar French political party. The Communists in postwar France enjoyed a great popularity for their active participation in anti-Nazi resistance during World War II. The French Communist Party was treated as a bearer of moral authority in the country and the alliance with the Soviet Union gave it an almost mythical face. The results of the first postwar elections confirmed its position of the leading political party in the country. The

Communists were not able to keep this privileged position and over the following years their influence began to decline. The efforts to rebuild the primacy of the strongest political force in the country finally perished after the demise of the communist ministers in the 1984 government coalition. The intraparty crisis, the unclear political agenda and the inability to react to ongoing changes in the society are the main causes of the French Communist Party electoral preferences drop in the late 1980s.

Klíčová slova

Francouzská komunistická strana, Spojená levice, Georges Marchais, eurokomunismus, krize identity, François Mitterrand.

Keywords

The French Communist Party, The United left-wing parties, Georges Marchais , eurocommunism, identity crisis, François Mitterrand.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. května 2010

Martin Pisečný

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Michelu Perottinovi, PhD. za jeho připomínky a pomoc při psaní mé bakalářské práce.

Martin Pisečný

OBSAH

ÚVOD	8
ANALÝZA LITERATURY.....	10
1. FRANCOUZSKÁ KOMUNISTICKÁ STRANA NA DOMÁCÍ POLITICKÉ SCÉNĚ.....	11
1.1. PROJEKT SPOJENÉ LEVICE.....	11
1.2. FRANCOUZSKÁ KOMUNISTICKÁ STRANA VE VOLBÁCH.....	15
1.3. VLÁDNÍ ZKUŠENOST (1981-1984)	19
2. VNITROSTRANICKÁ PROMĚNA.....	24
2.1. UDÁLOSTI ROKU 1968.....	24
2.2. NOVÁ TVÁŘ?	27
2.2.1. <i>Eurokomunismus</i>	29
2.3. KRIZE IDENTITY.....	31
3. KOMUNISMUS A FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST.....	36
3.1. KOMUNISMUS – VŠELÉK NA VÁLEČNÉ TRAUMA?.....	36
3.2. OBRAZ MODERNÍ FRANCIE.....	40
3.2.1. <i>Nová generace nové Francie</i>	40
3.2.2. <i>Konec zlatého věku</i>	41
3.3. ČLENSKÁ ZÁKLADNA.....	43
3.3.1. <i>Regiony</i>	43
3.3.2. <i>Složení členské základny</i>	44
ZÁVĚR	46
RESUMÉ.....	47
POUŽITÁ LITERATURA.....	49

ÚVOD

Komunismus představuje jednu ze dvou nejvýznamnějších ideologií, které ovlivnily světové dějiny dvacátého století a s jejichž následky se vypořádáváme dodnes. Téma komunismu je české společnosti velmi blízké, neboť prožila čtyři desítky let pod nadvládou proletariátu a byla formována myšlenkami marxismu-leninismu. Pro českou společnost je tedy dosti závažné zjištění, že lidé žijící v době studené války v zemích západní Evropy považovali komunismus za legitimní a demokratickou formu vlády a ideální model společnosti. Skutečnost je navíc překvapivá v tom, že se nejednalo o politicky izolované a marginální strany, nýbrž o strany vládní se silným volebním mandátem.

Nejvýrazněji se komunismus zapsal do politických dějin Francie, kde se po osvobození od nacistické nadvlády stala Francouzská komunistická strana (*Parti communiste français* – dále PCF) nejsilnější politickou silou v zemi. Vítězství komunistů v poválečné Francii je dáno dvěma důležitými faktory. Zaprvé, jejich účasti v domácím protinacistickém odboji (*Résistance*) a zadruhé, idealizovaným obrazem Sovětského svazu, který uchvátil francouzskou společnost v době osvobození. Z tohoto důvodu se komunisté těšili v poválečné Francii veliké oblibě. PCF se také stala nositelkou morální autority v zemi, neboť se dosavadní vládní pravice za vichistického režimu zdiskreditovala kolaborantstvím s nacistickou Třetí říší. Úzké spojenectví PCF se Sovětským svazem ji dodávalo téměř mýtickou tvář a pasovalo ji tak do vůdčí role při obnově válkou zničené země i společnosti.

Postavení PCF jako přední francouzské politické strany potvrdily i výsledky prvních poválečných voleb, na jejichž základě vstupují komunisté do vládního kabinetu. Propuknutí studené války se odrazí i v životě francouzských komunistů. Pod nátlakem Spojených států amerických odcházejí komunističtí ministři z vlády a PCF se staví do opozice a její vliv začíná pomalu upadat. Její postavení se výrazně zhorší s návratem generála Charlese de Gaulla na politickou scénu v roce 1958. Generálova morální autorita, zásluhy o osvobození země a rozhodnost jsou pro francouzskou společnost jako magnet a PCF stejně jako jiné politické strany přicházejí o voliče.

Slábnoucí vliv ve společnosti, ztrátu voličů i úpadek členské základny se snaží PCF zvrátit vnitrostranickou proměnou, která však postrádá jasný směr a jakoukoliv koncepci. PCF se snaží primárně o efektivní řešení v krátkém čase a dlouhodobému systémovému řešení se vyhýbá. Výsledkem těchto snah jsou častá střídání stranické strategie, která osciluje mezi tvrdou politikou sovětského typu a otevřeností západoevropských demokratických stran.

Neschopnost adekvátně reagovat na změny ve společnosti, reflektovat její potřeby a nejasná a špatně čitelná strategie přivedla PCF v roce 1988 na okraj domácí politické scény.

Cílem mé bakalářské práce je sledovat vývoj Francouzské komunistické strany mezi léty 1968 až 1988 a následně popsat příčiny oslabení její pozice, ztráty voličů a společensko-politické vlivu ve francouzské společnosti. Časové vymezení tématu vychází ze dvou významných historicko-politických událostí Francie. Prvním milníkem je rok 1968, který představuje pro PCF jedinečnou příležitost obnovit hlubší vztahy s francouzskou společností, které byly z větší části zpřetrhány de Gaullovým režimem, proti kterému se teď ale bouří a odmítá jeho autoritativní ráz. Jako druhý historický milník byl vybrán rok 1988, kdy dochází k znovuzvolení socialistického kandidáta François Mitterranda do prezidentského úřadu. V tomto období prochází PCF hlubokou vnitrostranickou krizí, která je doprovázena úbytkem voličů i členské základny.

Rozhodl jsem se koncipovat práci do tří kapitol, které odpovídají třem základním oblastem studia. Zaprvé, věnuji se roli PCF, kterou sehrála na domácí politické scéně, jejím volebním výsledkům a vládní koalici se Socialistickou stranou (Parti socialiste – PS). Zadruhé, zabývám se vnitrostranickou proměnou PCF, jejíž studium nám umožňuje lépe pochopit vývoj volebních preferencí a zatřetí, se snažím zmapovat postoj francouzské společnosti vůči PCF na příkladu inteligence, která v poválečné Francii výrazně utvářela veřejné mínění, a přiblížit společensko-ekonomické změny, které se nejvýrazněji podepsaly na vývoji PCF.

ANALÝZA LITERATURY

Přestože se jedná o téma velmi blízké české společnosti, jejíž dějiny utvářela čtyřicet let komunistická ideologie, je tato problematika v české odborné literatuře nedostatečně zpracována. Práce zabývající se tématem Francouzské komunistické strany vydané před rokem 1989 v socialistickém Československu jsou silně ovlivněny tehdejší komunistickou ideologií a pro objektivní studium jsou nevhodné, neboť pravdivost použitých informací může být zkreslena. Z tohoto důvodu jsem použil odbornou literaturu francouzských autorů.

Při studiu politického vývoje PCF a volebních preferencí jsem vycházel především z díla „*Histoire du Parti communiste français*“¹ od dvojice autorů Stéphane Courtois a Marc Lazar a „*Les partis politiques sous la Ve République*“² od Colette Ysmal. Pro zmapování vnitrostranické proměny a vnitřních struktur PCF jsem používal zejména knihu Michela Dreyfuse „*PCF- crises et dissidences*“³. V otázce postoje francouzských intelektuálů ke komunismu a k PCF jsem čerpal z díla „*Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome I et II*“⁴ od Ch. d'APPOLLONIA a z publikace Marca Lazara „*Le communisme – une passion française*“⁵. Podkladem pro studium hospodářského a společenského vývoje mi posloužilo dílo Georgese Dubyho „*Dějiny Francie*“⁶. Informace o složení členské základny a její vývoji jsem čerpal z výše uvedené literatury, a také z knihy Jacquese Fauveta „*Histoire du Parti communiste français de 1920 à 1976*“⁷.

Pro důkladnější pochopení a lepší orientaci v problematice jsem využil především tyto publikace: „*Le socialisme en France et en Europe*“⁸ od M.Winocka a „*L'Europe des communistes*“⁹ od autorů J. Gotovitche .

Nepostradatelnou příručkou při psaní této práce byla publikace Michela Perottina „*Francouzský politický systém*“¹⁰, která přehledným a srozumitelným způsobem vysvětluje danou problematiku.

¹ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. Paris: Preses Universitaires de France, 1995

² Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. Paris: Montchrestien, 1989.

³ Dreyfus, M. *PCF – crises et dissidences*. Bruxelles: Editions Complexe, 1990.

⁴ D'Appollonia, A. Ch.. *Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome I et II*. Bruxelles: Editions Complexe, 1990 .

⁵ Lazar, M. *Le communisme – une passion française*. Mesnil-sur-l'Estrée: Perrin, 2002.

⁶ Duby, G. *Dějiny Francie*. Praha: Karolinum, 2003.

⁷ Fauvet, J. Duhamel, A. *Historie du Parti communiste français de 1920 à 1976*. Paris: Fayard, 1977.

⁸ Winock, M. *Le socialisme en France et en Europe* . Paris: Seuil, 1992.

⁹ Gotovitch, J. Delwit, J. (ed.). *L'Europe des communistes*. Bruxelles: Editions Complexe, 1992.

¹⁰ Perottino, M. *Francouzský politický systém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005

1. FRANCOUZSKÁ KOMUNISTICKÁ STRANA NA DOMÁCÍ POLITICKÉ SCÉNĚ

Na počátku sedmdesátých let 20. století se Francouzská komunistická strana (PCF), nejsilnější poválečná politická strana v zemi, potýkala s velkým počtem problémů. Úbytek voličů i kmenových členů, krize vlastní identity a nenaplnění politických ambicí představují jen nejpálčivější z nich. Po odchodu generála Charlese de Gaulla na jaře roku 1969 z politické scény se rozpoutal boj o jeho nástupnictví. V prezidentských volbách konaných téhož roku kandidát nominovaný PCF bez podpory dalších levicových stran neuspěl¹¹, což přimělo komunisty ke snaze vytvořit společný postup levicových stran proti vládnoucí pravici. Výsledkem těchto koaličních snach se stal Společný program PCF a Socialistické strany (*Parti socialiste* – PS).

1.1. PROJEKT SPOJENÉ LEVICE

Důležitým momentem pro navázání spolupráce mezi PCF a PS byl sjezd socialistů v červenci roku 1969, na kterém odstoupilo dosavadní vedení v čele s Guyem Molletem. Tento okamžik je pro komunisty zásadní, jelikož socialisté byli pod Molletovým vedením centristicky orientovaní a silně se vůči PCF vymezovali. Nové vedení socialistů nabídku komunistů na vytvoření společného vládního programu týkajícího se vnitřní i zahraniční politiky přijalo.

Zásadním impulsem k dotvoření společného programu PCF a PS bylo zvolení Françoise Mitterranda předsedou PS na sjezdu strany v Épinay v červnu 1971. Ke konečnému podpisu Společného programu PCF a PS s názvem „Změnit život“ (*Changer la vie*) došlo dne 27. června 1972, ke kterému o měsíc později přistupují i levicoví radikálové¹². Toto spojení bychom mohli přirovnat k manželství z rozumu, neboť ideologie obou stran byly dosti rozdílné a vzájemně pro sebe představovaly konkurenci. Přesto společně uzavřely dohodu o společném postupu do voleb do Národního shromáždění vyhlášených na březen 1973. Jaké důvody vedly komunisty a socialisty k tomuto kroku?

¹¹ Kandidát PCF Jacques Ducloux získal 21,27% hlasů a umístil se tak na třetím místě v prvním kole voleb.

¹² Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. Paris: Montchrestien, 1989. s. 81.

Socialistická strana se po výměně středově smýšlejícího a antikomunistického vedení v čele s Guy Molletem v červenci 1969 snažila o znovunabytí obrazu levicově orientované strany, neboť byla často obviňována z pravicových myšlenek. Nové představenstvo se od původní linie strany distancovalo a jako silným potvrzením těchto snach sejevilo spojení s komunisty. Dále se socialisté snažili spojit s PCF ve snaze přebrat komunistům hlasy jejich dosavadních voličů a stát se tak nejsilnější levicovou stranou v zemi. Dalším důležitým bodem pro pochopení vzniku takovéto aliance ze strany socialistů je zajisté analýza mezinárodní politické situace.

V tomto období dochází ke zklidnění vztahů mezi Sovětským svazem a západním blokem. Francie se po de Gaullově snaze o vytvoření „třetí mocnosti“ nachází mimo přímý vliv Spojených států amerických, které již nemohou zasahovat do vnitropolitického života, jak tomu bylo v roce 1947, kdy na nátlak spojenců byli komunisté vypovězeni z vlády Paula Ramadiera¹³. Účast komunistů ve vládě proto nevyvolává obavy o provedení revoluce a začlenění Francie do sovětského bloku, tak jako tomu bylo na počátku studené války. Dále svou míru sehrály jistě i prohrané prezidentské volby v roce 1969, kdy se do druhého kola voleb dostali dva pravicoví kandidáti a levice tak skončila s prázdnou, neboť je vzájemná nevráživost připravila o možnost nominovat společného kandidáta či získat podporu pro svého lídra v druhém kole voleb.

S podobnými motivacemi k vytvoření společného programu levice se setkáme i na straně komunistů. Potřebu takovéto spolupráce vyhlásilo vedení PCF na XIX. sjezdu strany v únoru 1970. Podle nové strategie budování spojené levice (*Union de la gauche*) se mělo navázat na tendence ze šedesátých let, které byly přerušeny květnovými událostmi roku 1968¹⁴. V průběhu roku 1970 dochází ke společným schůzkám představitelů PCF a PS, a také k prvním výsledkům. Ve volbách do místních zastupitelstev v březnu roku 1971 se společný postup PCF a PS vyplatil. Levice posílila a PCF sama získala nové obce: Amiens, Calais, Saint-Dizier a Arles. Na základě těchto pozitivních volebních výsledků schvaluje Ústřední výbor PCF dne 9. října 1971 program nazvaný „Změnit kurz – demokratická vláda lidové

¹³ Vláda Paula Ramadiera, na které se od ledna do května 1947 podíleli i komunisté. Na nátlak prezidenta USA Trumana a pod pohrůžkou omezení finanční pomoci Francii byli komunisté vypovězeni z vládní koalice.

¹⁴ Spolupráce PCF a Federace demokratické a socialistické levice (*Fédération de la gauche démocratique et socialiste*) pod vedením F. Mitterranda proběhla už v roce 1967, kdy PCF získává 22,5 %, což představuje nejlepší volební výsledek v průběhu celé páté republiky.

unie“ (*Changer de cap, programme pour un gouvernement démocratique d'union populaire*)¹⁵.

PCF dále přistoupila na společný program ve snaze vylepšit si pošramocený obraz u francouzské společnosti, který získala po květnových událostech roku 1968 a po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa téhož roku. Komunisté se domnívali, že spojenectví s demokratickou stranou jim vrátí pozitivní obraz strany bojující za práva všech občanů a získá zpět ztracené voliče. O vytvoření pozitivního obrazu se komunisté snaží i masovou kampaní při propagaci společného programu, kdy od července 1972 až do ledna následujícího roku PCF vydala na 1 225 000 výtisků společného programu. Ve snaze o dosažení vyšších volebních výsledků zachází PCF v procesu vytváření demokratického obrazu strany ještě dál. V červnu 1975 Ústřední výbor strany vydává prohlášení o uznání veškerých svobod a v následujícím roce odmítá tezi o vůdčí roli proletariátu ve společnosti¹⁶. Můžeme tedy konstatovat, že PCF i PS byly motivovány stejnými důvody, a to získáním volebních hlasů na úkor druhé strany a vytvořením lepšího obrazu v očích společnosti, tedy voličů.

Jaký byl obsah programu spojené levice? Základním kamenem programu byla snaha o zvýšení životní úrovně nejméně majetných a zaměstnanců, což představovalo zvýšení platů (respektive jejich kupní síly) a zkrácení týdenní pracovní doby na čtyřicet hodin bez snížení mzdy. Velkým plánem v budování sociálně spravedlivé společnosti bylo i znárodnění asi dvanácti největších a stěžejních podniků v zemi zvláště v oboru finančnictví, energetiky a hutnictví¹⁷. Otázka pracujících byla zvláště pro komunisty důležitým bodem, a proto se strany dále zavázaly k posílení práv pracujících na vedení stávkové akce a působení v odborových organizacích či k začlenění zaměstnanců do řízení podniků, čímž by podpořily demokratizaci řízení průmyslové výroby.

Neméně důležitým bodem programu byla snaha o změnu dosavadního fungování státu, které bylo příliš soustředěno do rukou prezidenta republiky a centrální vlády. Z tohoto důvodu se levice dohodla na zavedení demokratizace systému státní správy na základě decentralizace moci a vytvoření místních výborů, do kterých by si lidé volili vlastní zástupce. Mělo dojít k omezení pravomocí a vlivu prefektur a přímých zásahů Paříže do činnosti regionů. Ve

¹⁵ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. Paris: Preses Universitaires de France, 1995. s. 351.

¹⁶ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 354.

¹⁷ Mělo se jednat o tyto podniky: Dassault, Rhône-Poulenc, ITT, Honeywell-Bull, Thomson-Brandt, Péchiney-Ugine-Kuhlmann, Saint-Gobain - Pont-à-Mousson, CGE.

společném programu se také řešily otázky politického či ústavního charakteru. Mělo dojít ke zrušení článku 16 Ústavy, který umožňuje prezidentovi republiky disponovat veškerými pravomocemi v době ohrožení státu, dále ke zkrácení prezidentského období ze sedmi na pět let či k posílení pravomocí Parlamentu. Dále byly plánovány změny v soudnictví, v oblasti základních lidských práv (zvýšení svobody projevu člověka a jeho existence), zrušení kontrolních úřadů a správ, aj.

Společný program se nezabýval jen hospodářským rozvojem společnosti, ale také jejími kulturními požadavky. Změny byly předpokládány také v oblasti vzdělání, rovnosti žen a mužů, snížení sociálních rozdílů v bydlení, zájmech či trávení volného času. Záměrem tak bylo vytvořit společnost socialistického typu.

Při sestavování společného programu došlo i k řešení sporných otázek. Problematickou částí byla zejména zahraniční politika, ve které se socialisté s komunisty rozcházel, zvláště v otázce evropské integrace, kde PS byla k budování Evropského společenství nakloněna a PCF zaujímala opačný názor. Shodli se však, podle tehdejší rétoriky, na společné cestě k míru. K dosažení takové plánu mělo dojít ke zrušení Severoatlantického paktu a Varšavské smlouvy, nepoužívání nukleárních zbraní a jejich zákazu.

Společný program PCF a PS však netrval dlouho. Po prvních uspokojivých výsledcích pro PCF v legislativních volbách v březnu 1973, kde získala 21,4 % a PS 20,8 % hlasů, se postupně začínají přeskupovat síly na levicu směrem k socialistům. PCF si je vědoma odlivu voličů ve prospěch PS a reaguje na tuto skutečnost představením nové strategie nazvané „Unie francouzského lidu“ (*Union du peuple de France*)¹⁸. Ta spočívala v myšlence spojení veškerého obyvatelstva, které je vykořisťováno pravicovou vládou, pod vedením dělnické třídy, nebo-li pod patronací PCF. Komunisté touto novou strategií chtějí získat zpět pozici nejsilnější levicové strany, ale přílišná ideologická rétorika sovětského typu má opačný účinek.

PCF proto tuto linii opouští a snaží se socialisty revizí společného programu z roku 1972 připoutat k levicovější politice. Socialisté však získávají větší podporu ve společnosti a stávají se tak na PCF nezávislejší. Návrh komunistů na revizi společného programu PS odmítá, neboť se obě strany ideologicky rozcházejí. V době energetické krize, která postihla zejména ty nejchudší společenské vrstvy, je nutno provést ekonomické reformy. Komunisté požadují v programu zakotvit větší rozsah znárodnění podniků, větší zapojení dělníků do řízení továren

¹⁸ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s.111.

a štedřejší sociální systém, s tím však PS nesouhlasí. Komunisté obviňují socialisty z obratu ke kapitalismu a v září 1977, půl rok před legislativními volbami v roce 1978, společný program levice definitivně končí. Ve volbách rozhádaná levice sice získá většinu hlasů, ale nedostane se k moci. Tíživější pro PCF je fakt, že získala méně hlasů než PS¹⁹.

Společný program spojené levice byl od svého počátku spíše kompromisem, než-li pevně sjednaným programem, přesto se stal výhodným pro obě strany. Co které z nich přinesl? Pro PS představoval společný program potvrzení levicovějšího smýšlení a pro Mitterranda vhodný nástroj k oslabení moci PCF a vyvážení levice, neboť v té době byli komunisté nejsilnější levicovou stranou. Na druhé straně, PCF usilovala o spojení s PS z několika důvodů. Zaprvé, získat PS na svou stranu a dosáhnout vyšších volebních výsledků, neboť si byla vědoma, že sama toho není schopna, a také zamezit spojení PS s centristy a vyhnout se tak situaci izolovanosti na politické scéně. Zadruhé, spojení se socialisty mělo podle PCF straně vrátit obraz demokratické strany a přilákat voliče i z jiných sociálních tříd než z dělnické. Zatřetí, vytvořit obraz věrohodné strany, která má všechny předpoklady stát se vládní stranou a udělený hlas v jejich prospěch nebude hlasem promarněným.

1.2. FRANCOUZSKÁ KOMUNISTICKÁ STRANA VE VOLBÁCH

Vývoj volebních preferencí PCF mezi léty 1958 až 1988 bychom mohli rozdělit do tří základních období. Zaprvé, jedná se o období od roku 1958 do 1968, zadruhé od roku 1969 do 1977 a zatřetí od roku 1978 do 1988. Období mezi léty 1958 až 1968 sice přesahuje časový rámec práce, ale pro pochopení tématu je podle mého názoru nezbytný.

Zaprvé, s návratem generála Charlese de Gaulla na politickou scénu v roce 1958 dochází k zásadní změně ve fungování francouzského politického systému, a tudíž i politických stran. S nastolením nového politického režimu založeného na silné osobnosti generála přichází řada stran o své voliče v jeho prospěch. De Gaullova rozhodnost, snaha o budování nezávislé Francie na západních spojencích a zásluhy z dob 2. světové války působí na společnost, unavenou vleklými spory rozhádané parlamentní demokracie čtvrté republiky, velmi důvěryhodným a jistým dojmem. Nejsilněji se proti de Gaullovi staví PCF, která tak u mnoha

¹⁹ PCF získala 20,61 % hlasů a PS obdržela 24,95 % .

svých voličů přichází o podporu. To se projeví hned v prvních legislativních volbách po nástupu de Gaulla k moci konaných v témže roce. Komunisté zaznamenávají citelný propad oproti volbám z roku 1956. Tehdy získala PCF 25,9% a v roce 1958 jen 19,2% hlasů²⁰. V průběhu šedesátých let volební preference komunistů zaznamenávají pomalý růst, nedosahují však poválečné úrovně. K dosažení někdejších volebních výsledků se komunisté uchylují ke spolupráci s částí socialistů (Federace demokratické a socialistické levice) vedenou Françoisem Mitterrandem, která je pro obě strany výhodná. PCF získá v legislativních volbách v roce 1967 22,51%, což představuje její nejlepší volební výsledek v období páté republiky. Spolupráce mezi stranami je přerušena květnovými událostmi roku 1968 a rozdílným pohledem stran na jejich průběh. V prezidentských volbách konaných následující rok obdrží komunistický kandidát Jacques Duclos 21,27 % hlasů. Skončí na třetím místě za dvěma pravicovými kandidáty a do druhého kola voleb nepostupuje. S podporou dalších levicových stran by jistě postoupil. Toho si je PCF vědoma a začíná proto znovu navazovat rozhovory o případné spolupráci s největší nekomunistickou levicovou stranou – Stranou socialistickou (SFIO, později přejmenována na PS). Tato nová volební strategie charakterizuje celá nadcházející sedmdesátá léta.

V následujícím období let sedmdesátých zaznamenává PCF rychlejší nárůst volebních preferencí. Je to dáno zejména vyhlášením společného programu spojené levice, který dodává komunistům obraz strany s jasnou politickou vizí, s podporou dalších politických stran a možností vstupu do vlády. PCF se z izolované strany stává koaličním hráčem a jí vyslovený hlas se nestává hlasem zbytečným. Tento obraz systémové strany se snaží komunisté ještě více posílit. Můžeme zde rozlišit tři hlavní linie: odklon od Sovětského svazu, rozšíření voličské základny a nábor nových členů.

Komunisté si vzali ponaučení z květnových událostí roku 1968 a snaží se reagovat na změny ve společnosti. Vzorem se stává československý pokus o vytvoření komunismu s lidskou tváří. PCF se odklání od rigidní ideologie fungování státu a společnosti hlásanou Sovětským svazem. Dává ve straně větší prostor k debatě, otevírá se levicovým nekomunistickým stranám a odsuzuje sovětskou intervenci v Československu z roku 1968, čímž si buduje obraz otevřené a demokratické strany. K získání nových volebních hlasů to však nestačí. Je zapotřebí zaměřit se i na jiné sociální skupiny, než-li je dělnická třída. Z tohoto důvodu v roce 1976 vydává šéf strany Georges Marchais prohlášení, ve kterém PCF

²⁰ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s 20.

opouští tezi o privilegovaném postavení dělnické třídy ve společnosti a přiklání se k novému směru zvaný eurokomunismus (viz další kapitola).

Tímto prohlášením se komunisté snažili otevřít novým sociálním skupinám jako byli zaměstnanci nedělnického typu, inženýři, technici či řídicí pracovníci. Tedy všem těm, kteří jsou vykořisťováni velkoburžoazií – myšleno vlastníky výrobních prostředků. PCF se snaží zaujmout feministická hnutí, podporuje antikoncepci a potraty. Tento nový stranický postoj byl přijat na sjezdu strany v Champigny již v prosinci 1968, kdy pod heslem „směrem k rozvinuté demokracii, k socialistické Francii“²¹ se chce PCF stát patronkou všech těch, kteří bojují proti vládní garnituře a útlaku. Tato nová strategie se PCF vyplatila. V legislativních volbách na jaře roku 1973 obdrží 21,41 % hlasů a její stranická základna se rozroste o 30 000 nových členů v porovnání s rokem 1969²². Mezi nově příchozími převažují nedělnické profese, jako jsou učitelé, střední úředníci a technici²³.

Tento „obrozenecký věk“ PCF netrvá dlouho a končí současně s koncepcí spojené levice na podzim 1977. Strana se nachází v krizi a bez jasné koncepce volebního programu do voleb v nadcházejícím roce. Dochází k odchodu členů, zejména těch nově příchozích z počátku sedmdesátých let. Avšak volební výsledky nejsou nijak drastické. Komunisté získávají 20,7% a zdá se, že konec spolupráce se socialisty se na tomto výsledku výrazněji nepodepsal. Opak je pravdou. PCF poprvé od konce 2. světové války neobhájila prvenství nejsilnější levicové strany. Její místo zaujala PS s 24,95% hlasů. Po tomto volební debaklu se začínají ve straně ozývat nespokojené hlasy, které jsou předzvěstí vnitrostranické krize osmdesátých let.

Za třetí, vývoj volebních preferencí v letech 1978 až 1988 je poznamenám především vnitrostranickou krizí, odlivem voličů i straníků. PCF zůstává i přes veřejně proklamovanou demokratizaci vnitřních struktur stranou silně autokratickou. Hlavní slovo náleží stále prvnímu tajemníkovi a Ústřednímu výboru strany. Po porážce komunistů socialisty v legislativních volbách vzrůstá ve straně opoziční hnutí, které vyčítá vedení její samovládu. Příkladem je prohlášení G. Marchaise o opuštění teze vůdčí role proletariátu ve společnosti z roku 1976 či ukončení programu spojené levice v následujícím roce. Opoziční hlasy odmítají tvrzení Ústředního výboru, že za neúspěch komunistů jsou odpovědni socialisté, odmítají strategii otevírání se jiným sociálním vrstvám a odmítají odklon od tradiční rétoriky

²¹ V originále : *à une démocratie avancée, à une France socialiste (Manifeste de Champigny prosinec 1968).*

²² V roce 1969 dosahoval počet členů PCF 380 000 a v roce 1973 410 000 členů.

²³ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République.* s. 80.

založené na třídním boji a ochraně proletariátu. Kritika politiky Ústředního výboru se zdá být oprávněná, neboť PCF přichází nejen o své voliče, ale i straníky. Důkazem toho jsou prezidentské volby konané na jaře roku 1981, při kterých část voličů PCF přechází k socialistům a dává hlas jejich kandidátovi Françoisovi Mitterrandovi již v prvním kole voleb. Kandidát PS se následně stává prezidentem republiky²⁴.

V následujících legislativních volbách zaznamenává PCF dosud nejnižší volební výsledek od konce druhé světové války, a to 16,1% hlasů. Navzdory nepříznivému výsledku voleb vstupují komunisté na základě nového společného vládního programu podepsaného v červnu téhož roku s PS do vlády. Společný vládní program s PS se stává pro komunisty nevýhodným spojenectvím. PCF je nucena sledovat linii nastolenou socialisty a odchyluje se tak od svého vlastního programu a hranice mezi oběma stranami přestává být jasně čitelná. Komunisté proto odcházejí v červenci 1984 z vlády a staví se do opozice.

Na XXV. sjezdu strany v únoru 1985 je přijata rezoluce týkající se tohoto nového směru, který zahrnuje všechny skupiny napříč politickým spektrem bojující proti nespravedlnosti. Patří zde dělníci, lékaři brojící proti zavedení limitovaných platů, zemědělci nespokojení s agrární politikou Evropského společenství, maloobchodníci bránící se konkurenci supermarketů, apod. PCF se opět vymezuje proti ostatním stranám jako jediná politická síla, která chrání zájmy slabých a vykořisťovaných. Tato nová strategie, která byla naprosto v protikladu s působením PCF ve vládě pod vedením PS, vyvolala nevoli u voličů, kteří si již nebyli jisti politickým programem a směrem PCF, a způsobila jejich odklon k jiným stranám. Ta část voličů, která podporovala spolupráci s PS, přešla do tábora socialistů a část zklamaná z neúspěchu budování socialismu ve Francii a jeho výsledků se připojila k extrémní pravici.

PCF opustili zejména mladí lidé a obyvatelé měst. Věrní zůstali převážně staří lidé žijící na venkově, především v regionu Francouzského středohoří. Došlo tak k zarážející skutečnosti, že převážná část voličů strany, která se pasuje do role avantgardní strany se silnou mládežnickou základnou, jsou senioři žijící na venkově. Tato skutečnost se odráží i ve volebních výsledcích, kterých PCF dosahuje ve volbách do Národního shromáždění v roce 1986, kdy získává 9,68 %. Situace zůstává i nadále závažnou.

V prezidentských volbách roku 1988 komunistický kandidát André Lajoinie získává 6,75 % , přesto v nových legislativních volbách v témže roce zaznamenává PCF mírné zvýšení a

²⁴ Komunistický kandidát Georges Marchais v prvním kole obdržel 15,5% hlasů proti 25,25% Françoise Mitterranda.

obdrží 11,16 % hlasů, což však na znovuzískání pozice nejsilnější levicové strany nestačilo²⁵. Tento postoj voličstva vůči PCF ilustruje i vývoj preferencí šéfa strany Georgette Marchaise. Ten podle průzkumů získal v roce 1974 37 % kladných hlasů, v roce 1977 28% a v roce 1984 13% hlasů. Podobným vývojem prošel i postoj francouzské společnosti vůči PCF v anketě, ve které se v dubnu roku 1979 vyslovilo 46% dotázaných, že by nikdy nevolili PCF, v lednu 1985 to bylo již 63% a v dubnu roku 1987 74%²⁶.

PCF prošla mezi léty 1958 až 1988 složitým vnitrostranickým vývojem, který se snažil reflektovat změny ve společnosti, avšak neúspěšně. Pokus o otevření strany nedělnickým sociálně profesním skupinám a opuštění teze o vůdčí roli proletariátu způsobily, že se dosavadní tradicionalistické jádro voličstva odklonilo od PCF a přiklonilo se ke krajní levici či pravici a centristicky smýšlející voliči se vyslovili pro PS²⁷. Na úbytku voličů PCF se podepsaly i změny ve struktuře společnosti, kterou v sedmdesátých letech zasáhla energetická krize a s ní spojená vysoká nezaměstnanost postihující zvláště dělnické profese. PCF se na konci osmdesátých let ocitá na okraji politického života, izolovaná a pádem komunismu v zemích střední a jihovýchodní Evropy pozbývá na věrohodnosti a atraktivitě.

1.3. VLÁDNÍ ZKUŠENOST (1981 – 1984)

Dne 10. května 1981 začíná pro Francii nová politická éra. Dosavadní prezident Valéry Giscard d'Estaing, vůdce liberální demokracie, byl v druhém kole voleb poražen socialistickým kandidátem Françoisem Mitterrandem²⁸. Je nutno dodat, že Mitterrandovo vítězství se opírá i hlasy komunistů, kteří podpořili socialistického kandidáta v druhém kole voleb po neúspěchu vlastního kandidáta Georgette Marchaise. Po uvedení do úřadu rozpustil nově jmenovaný prezident republiky Národní shromáždění a v legislativních volbách vyhlášených na následující měsíc levice včetně hlasů komunistů triumfovala s 49,09 % hlasů. PCF a PS navázaly na spolupráci ze sedmdesátých let a 23. června 1981 podepsaly společné

²⁵ PS získala 37,55 % hlasů.

²⁶ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s. 137.

²⁷ Mezi léty 1984 až 1986 odešlo 10% voličů PCF k PS a 3% k pravicovým stranám – zejména k Národní frontě (*Front national*)

²⁸ V druhém kole prezidentských voleb získal Mitterrand 51,76% hlasů a Giscard d'Estaing 48,24%.

prohlášení, ve které se zavázaly ke společnému vládnímu programu. Jaké důvody vedly obě strany k takovému kroku? Která ze stran dokázala lépe využít tohoto spojení? A které naopak tato aliance ublížila?

Motivace PS byla k vytvoření společného vládního programu velmi prozaická. Účast komunistů ve vládě pod jejím vedením a zapojením je do rozhodovacího procesu na vládní úrovni zabránil případné kritice z jejich strany vůči PS, neboť část odpovědnosti připadne i na ně samotné. Byla to v tomto okamžiku PS, která si mohla diktovat podmínky společného programu a přizpůsobit ho svému politickému programu. Roli zde hrál jistě i fakt, že PS chtěla PCF ve vládě zdiskreditovat tím, že ji přinutí v rámci vládní koalice k rozhodnutím, která se rozcházejí s komunistickou ideologií či jí naprosto odporují.

Komunisté přistoupili ke společnému vládnímu programu s PS z touhy po obnově vůdčího postavení na levici a získání ztracených voličů. PCF chtěla tak navázat na spolupráci obou stran z počátku sedmdesátých let, kdy program spojené levice přinesl komunistům nové hlasy i celá nová města. Tehdy to byla PCF, která utvářela obsah společného programu a mohla do něj tak promítnout své ideje a plány. Situace v červnu 1981 je však jiná. PCF není nejsilnější levicovou stranou a do vlády je přizvána, sama ji nevytváří. Komunisté se tak ocitají v druhořadé pozici a vstupem do vlády se *de facto* podrobují politice PS, neboť ve společném vládním programu vyslovují Mitterrandovi loajalitu a podporu.

Podepsáním společného vládního programu, ve kterém byly projednány zejména body hospodářského a mezinárodněpolitického vývoje země²⁹, ještě téhož dne do vlády pod taktovkou Pierra Mauroya vstoupili čtyři komunističtí ministři. Byli to Charles Fiterman jmenovaný na post ministra Dopravy a spojů (*Ministère des Transports*), Anicet Le Pors jako zmocněný ministr u Ministerského předsedy v oblasti Veřejné správy a administrativních reforem (*Fonction publique et réformes administratives*), dále Jack Ralite pověřený správou zdravotnictví (*Ministère de la Santé*) a Marcel Rigout zodpovědný za obor Odborného vzdělávání (*Formation professionnelle*). Jak je z výčtu patrné, komunisty obsazené posty, nepatřily ke klíčovým ministerstvům, jako je Ministerstvo vnitra, obrany či zahraničních věcí. Jedná se spíše o resorty technického rázu.

²⁹ PCF si vyžádala po PS prodiskutování problému řízených střel SS 20 a raket Pershing a PS si vynutila na PCF vyslovení nesouhlasu se sovětskou invazí do Afghánistánu.

Kdo byli tito muži? Jakých výsledků ve svých funkcích dosáhli? Jednalo se převážně o letité členy PCF, ale dalo by se říci, že to byli politici druhořadého postavení, vyjma Charlese Fitermana, který byl členem sekretariátu PCF. Přestože byli členy Ústředního výboru, zastávali méně důležité funkce a nepatřili mezi známé tváře strany.

Charles Fiterman, člen PCF od roku 1951, se stává v roce 1965 sekretářem Prvního tajemníka strany W. Rocheta a později také G. Marchaise. Mezi léty 1978 a 1981 zastává post poslance za Val de Marne. Jako jediný z komunistů ve vládě zastává funkci státního ministra. Ve své funkci dosáhl závazku, že zaměstnavatelé v pařížské oblasti se budou částečně podílet na nákladech na dopravu svých zaměstnanců. Dále také rozvinul plány na budování sítě rychlovlaků TGV.

Anicet Le Pors se stal členem strany v roce 1958. Zastával post vysokého funkcionáře ve vedení PCF a senátora za oblast Hauts – de – Seine mezi léty 1977 a 1981. Jako zmocněný ministr v oblasti veřejné zprávy a administrativních reforem provedl reformu administrativy, zvláště upravil postavení státního zaměstnance, vytyčil oblast pravomocí státní a lokální správy a upravil jejich vzájemné postavení, zasadil se o prosazení přístupu do státních služeb přes pohovory a vytvořil tzv. třetí cestu na prestižní Státní školu pro veřejnou správu (*École nationale d'administration*) pro odboráře, místní zastupitele a pro všechny osoby činné ve veřejné správě.

Dalším komunistickým členem vlády Pierra Mauroya se stal Marcel Rigout, člen PCF od roku 1944 a poslanec za Haute-Vienne mezi léty 1973 a 1981. Ve svém resortu odborného vzdělávání se zasloužil především o lepší zapojení mladých lidí do pracovního procesu. Přestože práce výše zmíněných politických činitelů z řad PCF v Mauroyově vládě byla francouzskou společností hodnocena spíše pozitivně, návrhy z dílny jejich stranického kolegy Jacka Ralita vyvolávaly bouřlivé reakce.

Jack Ralite, komunistou od roku 1946, poslancem za Seine-Saint-Denis mezi léty 1973 a 1981 a bývalý starosta Aubervilliers, svými návrhy o provedení reformy ve zdravotnictví popudil velkou část společnosti. Jeho snahy o zrušení soukromých (tzn. placených) lůžek v nemocnicích či nechat volbu vedoucího oddělení (primáře) na zaměstnancích nemocnic byly kontroverzní a nesetkaly se s pochopením společnosti³⁰.

První rok působení komunistických ministrů ve vládě je společností vnímám pozitivně. PCF se podílela na znárodnění velkých podniků a zasadila se o zmírnění sociálních rozdílů,

³⁰ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 394.

kteře se za energetické krize sedmdesátých let ještě prohloubily. PCF tak získává pomalu zpět ztracený obraz rozhodné a systémové strany. Situace se však mění v roce 1982, kdy dochází k zavedení politiky úsporných opatření. V době hospodářské recese se vláda snaží snížit státní dluh a schodek státního rozpočtu a zmírnit vzrůstající inflaci. Nejedná se tedy o období nakloněné k vytváření pracovních míst a růstu životní úrovně obyvatelstva. Z tohoto důvodu nemůže PCF provádět zamýšlené reformy o budování socialistické společnosti a je nucena PS podílet se na uzavírání mnoha podniků zvláště v oboru hutnictví, železářství a uhelných dolů, tedy v oblastech, kde měla tradičně velmi silnou podporu. Situace ve vládní koalici se stává vypjatá. Mitterrandova otevřená podpora použití raket Pershing o to víc komunisty popudila.

V březnu 1983 byla ustanovena nová vláda stále pod vedením Pierra Mauroya. PCF se i nadále podílí na vládním kabinetu. Dochází však ke změnám v řízení resortů. Fiterman přichází o funkci státního ministra, Le Porsovi je hodnost snížena na úroveň státního tajemníka, ale resort své působnosti si oba dva stejně jako Rigout zachovávají. Jediný Ralite mění svůj dosavadní resort a se stává zmocněným ministrem u ministra sociálních věcí a národní solidarity v oblasti zaměstnanosti. Jejich práce již není společností kladně hodnocena, tak jako tomu bylo v roce 1981.

Přestože se PCF snaží o změnu pracovních podmínek a zvýšení práv zaměstnanců, naráží na odmítavý postoj PS. Jejich práce je tak hodnocena jako nedostačující a pomalá. Ve vládní koalici dochází k rozkolu. K vyřešení vládní krize vybězí socialisté v prosinci téhož roku PCF k obnově dohody z června 1981. PCF překvapivě přistupuje opět na stejné podmínky. Situace se však během prvního čtvrtletí mezi stranami vyostřuje. Dochází ke sporům, zejména v oblasti zavedení politiky úsporných opatření, které doléhají nejvíce na dělníky. PCF se ocitá v nepříjemné situaci, neboť Všeobecná konfederace práce (*Confédération générale du travail* – CGT), která je s PCF úzce spjata, tato opatření kategoricky odmítá. PCF tak čelí důležitému rozhodnutí, zda podpořit vládní program a setrvat ve vládě, či návrh nepodpořit, přiklonit se na stranu odborů a dostat tak svému jménu ochránce dělníků a nemajetných. Druhá varianta však znamenala jistý odchod z vlády.

Další setrvání PCF ve vládním kabinetu Pierra Mauroya se proto stává problematickým a sami komunisté čelí obvinění ze strany odborových organizací z porušení vlastních zásad a slibů. PCF se sice podílela na posílení postavení CGT, ale nedokázala již zajistit zavedení nových opatření, díky kterým by měli zaměstnanci v podnicích kontrolovat jejich hospodaření. Komunisté dále nedokázali zamezit uplatnění politiky úsporných opatření, která stála v rozporu s jejich ideologií budování cesty k socialismu a solidární společnosti.

Odmítavý postoj získává PCF u svých voličů i za zahraniční politiku, ve které paradoxně komunisté nemají žádný vliv. Mitterrandova podpora umístění balistických zbraní Spojených států amerických na evropském kontinentě, vstřícný postoj k západnímu Německu a evropské integraci se neslučoval s vizí PCF.

V červenci roku 1984 vystřídal dosavadního šéfa vládního kabinetu Laurent Fabius, který v započatých reformách a politice úsporných opatření Pierra Mauroya hodlal pokračovat. Komunisté odstupují od vládního programu a komunističtí ministři odcházejí z vlády. PCF se staví do opozice a zaujímá opět postoj ochránkyně všech těch, kterým je ubližováno či jejich práva jsou pošlapána.

Rozporuplné vládní působení komunistických ministrů se odrazilo i na vývoji volebních preferencí. Přestože první rok vlády PCF a PS je hodnocen více než polovinou Francouzů kladně, v říjnu 1983 byla situace odlišná. 45% dotázaných uvedlo, že je s politikou PCF nespokojeno a 42% si myslí, že PCF není dostatečně loajálním a koaličním partnerem. Pokles pozitivních preferencí zaznamenáváme i v létě roku 1984, kdy 15% dotázaných vyjádřilo své sympatie k PCF oproti 32% v červnu 1981. Výsledky průzkumů veřejného mínění se potvrdily v komunálních volbách v roce 1983. PCF z původních 1 462 obcí (což tvoří 4% z celkového počtu obcí ve Francii) uhájila 1 271 (3,4%). Dále komunisté ztratili 191 radnic, z čehož 19 ve městech nad 30 000 obyvatel. V rukou komunistů zůstala jen tři města nad 100 000 obyvatel v porovnání se sedmi v roce 1977³¹.

PCF odchází z vlády pod vedením socialistů oslabena a v očích odborových organizací a tradiční voličské základy zdiskreditována. Je jí vyčítána slabost a nedostatečná razance v ochraně práv dělníků a sociálně slabých. Postavení komunistů ve vládě však bylo limitováno aktuální hospodářskou krizí, nemožností změnit instituce páté republiky a převahou PS, která udávala směr vládní koalici. Snaha o získání nových voličů se PCF nevydařila a navíc vyvolala opačnou reakci.

³¹ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 396.

2. VNITROSTRANICKÁ PROMĚNA

V průběhu šedesátých let dochází v řadě evropských zemí a Spojených státech amerických k zásadním změnám ve fungování společnosti. Dosavadní autority a politické instituce přestaly vyhovovat mladé poválečné generaci, která se nespokojila jen s růstem životní úrovně, tak jako jejich rodiče. Požadovala více svobody, uvolnění mravů, možnost zapojit se do řízení společnosti ihned a plnohodnotně bez nutnosti absolvování mnohaletého kariérního růstu. Vyvrcholením těchto tendencí v bouřlivém roce 1968, jejich následné zklidnění v letech sedmdesátých a postavením se novým výzvám spojených s hospodářskou recesí na počátku let osmdesátých byla formována i francouzská společnost. Na základě historických událostí je známo, že síla, která se chce udržet delší dobu u moci, musí změny společnosti reflektovat, začleňovat je do svého diskurzu a adekvátně na ně reagovat. Řídila se PCF tímto pravidlem? Jakým způsobem se PCF vypořádala s transformací francouzské společnosti mezi léty 1968 a 1988? Dokázala PCF navázat dialog s moderní společností?

2.1. UDÁLOSTI ROKU 1968

Francouzská společnost již delší dobu vyjadřovala nespokojenost se stávajícím režimem, který lpěl na dodržování tradic a uctívání autorit. De Gaullovo vnímání společnosti jako vojenského útvaru nedovolovalo plnému rozvinutí alternativních směrů a uvolněného chování, po kterém toužila mladá generace. K plnému projevu těchto nálad došlo na jaře roku 1968. V roce, který se stal pro PCF zatěžkávací zkouškou, a to hned ze dvou důvodů. Zaprvé, propuknutí sociálních bouří v Paříži a posléze v celé zemi v měsíci květnu a sovětská intervence do Československa v srpnu téhož roku.

Sociální nepokoje začaly studentskou stávkou nevelkého rozsahu na univerzitě v Nanterre na pařížském předměstí koncem dubna 1968. Důvodem stávky byla nespokojenost studentů s kvalitou výuky a obava o profesní uplatnění. V poválečné Francii rostl počet vysokoškolských studentů úměrně s životní úrovní obyvatel. Kapacita mnoha škol nedostačovala takovému nárůstu studentů, a proto přeplněné přednáškové sály a seminární místnosti nebyly ničím výjimečným, což podle studentů vedlo ke snížení kvality výuky, neboť přednášející se nemůže plně věnovat všem studentům. V roce 1968 dosahuje počet

vysokoškolských studentů 600 000. To u studentů vyvolává obavy o profesní uplatnění a nezaměstnanost začíná být často skloňovaným pojmem. Ze solidarity ke studentům z Nanterre se do stávký zapojují i studenti ze Sorbonny v samém centru Paříže. Studentská bouře se tak dostává do vnitřního města a nabírá na síle. Hlavním ohniskem pouličních bojů mezi studenty a policejními oddíly se stává čtvrť okolo Sorbonny (*Quartier Latin*). Bouře je nekoordinovaná a postrádá jakýkoliv program.

Komunisté před vypuknutím těchto studentských bouří cítili ve společnosti nespokojené nálady a pnutí, které měli v úmyslu využít ve svůj prospěch. Snažili se proniknout na akademickou půdu a zformovat studenty pod svým vedením, ale neúspěšně. Z tohoto důvodu se PCF dívá na studentské nepokoje nevráživě a s nepochopením, jelikož studenti pocházejí z řad buržoazie, ke které se po vlně protestů opět vrátí. Komunisté se proto do pouličních nepokojů neangažují, neboť se nejedná o opravdový třídní boj, ale o vzpouru mladé generace v rámci jedné třídy. Důkazem negativního postoje PCF vůči studentům je článek Georgese Marchaise nazvaný „Falešní revolucionáři odhaleni“³², který vyšel 3. května v komunistickém listu *L'Humanité*, ve kterém je symbol nepokojů, student německého původu Daniel Cohn-Bendit, nazván německým anarchistou.

Postoj komunistů se mění v okamžiku, kdy se ke studentům postupně přidávají i občané nespokojení s politickou situací a se stávajícími poměry v zemi. Nepokoje tak přecházejí do politických rovin a PCF se připojuje ke studentskému hnutí a vyzývá dělníky společně s odbory ke stávkám na pracovištích a podpoře studentů v pouličních bojích s policejními složkami. PCF požaduje odchod de Gaulla a ustanovení vlády socialismu. Pro komunisty je však příliš pozdě. Dělníci se připojili ke studentům spontánně a v některých továrnách vyhlásili stávku bez projednání s odbory. Z legislativních voleb vyhlášených de Gaullem po rozpuštění Národního shromáždění 30. května vycházejí komunisté poraženi. Výsledky voleb jsou toho důkazem. PCF ztratila oproti předešlému roku 600 000 voličů, což v přepočtu činí o 39 poslanců méně³³. Volební fiasko je vedením PCF vysvětlováno agresivní kampaní de Gaulla proti komunistům, ve které označil komunisty za rozdmýchavače občanské války a nepořádku. Šanci, kterou květnové události nabízely ve formě upevnění pozice strany chránící zájmy vykořisťovaných a slabých, PCF nevyužila a získala obraz konzervativní a uzavřené strany.

³² V originále „*De faux révolutionnaires à démasquer* »

³³ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 334.

Druhou událostí, která se negativně odrazila ve vnímání PCF francouzskou společností, byla sovětská intervence v srpnu téhož roku. PCF se velmi zajímá o politiku československých komunistů a jejich snahu o vybudování komunismu s lidskou tváří. PCF podporuje hospodářské a sociální reformy zavedené prvním tajemníkem Komunistické strany Československa Alexandrem Dubčekem, ale odmítá přílišný odklon Československa od Sovětského svazu. V jednáních mezi Prahou a Moskvou se snaží PCF hrát roli prostředníka. Sovětská invaze společně s vojsky Varšavské smlouvy do Československa PCF zaskočí. V prohlášení vydaném 21. srpna 1968, tj. ze dne sovětské invaze, PCF oficiálně vyjadřuje svůj nesouhlas s vpádem vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Ve svém postoji k sovětské invazi do Československa však není PCF jednotná, což vyprovokuje uvnitř strany vášnivé debaty. Na protest proti oficiálnímu stanovisku strany odchází například z vedení PCF Jeannette Thorez – Vermeersch, manželka bývalého dlouholetého šéfa strany Maurice Thoreze³⁴. Ve straně se však ozývají hlasy, které zacházejí dál, než je pouhé vyslovení nesouhlasu a ostře kritizují politiku Sovětského svazu. Mezi nejzapálenější kritiky patří například Roger Garaudy, který je o dva roky později vyloučen ze strany.

Obrat ve vnitrostranické politice přichází 4. a 5. listopadu téhož roku, kdy se zástupci PCF v Moskvě setkávají s vedením Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS). Na PCF je ze strany KSSS vyvíjen tlak, aby uznali sovětskou intervenci v Československu a postavili se na stranu Sovětského svazu. PCF nátlaku KSSS podlehne, což vyvolá vlnu protestu v řadách francouzských komunistický intelektuálů, kteří odmítají takovéto stanovisko přijmout. PCF protesty intelektuálů odmítá a ruší jimi vedený časopis *Démocratie nouvelle*, neboť tématem nově připravovaného čísla je právě výše zmíněná sovětské intervence do Československa. Tento krok způsobí odliv významných osobností ze strany, jako jsou Jean Bouvier, Victor Leduc, Paul Noiro, Madeleine Rébérioux nebo Jean-Pierre Vernant³⁵. PCF se stává věrným spojencem KSSS a navrácí se k tradiční rétorice poválečných let. PCF tímto přišla o část voličské základny a řadu významných osobností, kteří odmítali vojenskou intervenci a návrat k ideologii stalinského typu.

Bouřlivý rok 1968 přinesl PCF hned dvě příležitosti, jak si vylepšit reputaci na domácí scéně a získat tak nové voliče. PCF však nevyužila ani jednu z nich a vývoj událostí roku 1968 jí spíše uškodil. V květnu při sociálních bouřích se nedokázala včas zapojit a převzít

³⁴ Maurice Thorez stál v čele PCF v letech 1930 až 1964.

³⁵ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 340.

vedení nad pouličními nepokoji a stávkami v továrnách a po sovětské intervenci do Československa v srpnu téhož roku nedokázala odolat tlaku vyvíjeného Sovětským svazem na uznání vojenského zásahu a podřizuje se politice Moskvy. Možnost stát se stranou otevřenou debatě svých členů a novým potřebám společnosti PCF nevyužila. Naopak, stala se stranou uzavřenou, konzervativní a s přísnou ideologickou rétorikou. PCF se tedy nedokázala přizpůsobit požadavkům nové moderní společnosti a reflektovat její vývoj a potřeby.

2.2. NOVÁ TVÁŘ ?

Na konci roku 1968 mobilizuje PCF své síly a snaží se napravit škody, které utrpěla během uplynulého roku. Je zapotřebí zlepšit reputaci strany a získat ztracené voliče. Na základě událostí z jara a léta roku 1968 PCF přehodnotila pohled na francouzskou společnost a vyvodila z toho příslušné závěry. Studentské bouře, zpočátku komunisty považované za generační vzpouru v rámci nepřátelské třídy (buržoazie) a tudíž pro PCF nezajímavé téma, poukázaly na problémy panující v celé společnosti napříč sociálními třídami. PCF zpozorovala, že nejen studenti manifestující v ulicích a dělníci stávkující v továrnách, ale i střední vrstvy nejsou spokojeny s pravicově orientovanou politikou vlády a požadují změny v systému, který by lépe odpovídal jejím požadavkům na spokojený život.

PCF se rozhodla využít situaci a rozšířit své řady ve středostavovské společnosti. K tomuto účelu potřebovala nový program, který by oslovil právě tuto část společnosti. Boj žen za svá práva, dostupná antikoncepce, legalizace potratů, ochrana životního prostředí či profesní uplatnění vysokoškoláků představují nejdiskutovanější témata střední třídy na sklonku šedesátých let. PCF tato témata začleňuje do svého nového programu, který je na zasedání Ústředního výboru PCF v Champigny dne 6. prosince 1968 přijat jako Manifest ze Champigny (*Manifeste de Champigny*). Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, vizi tohoto nového programu měla být přeměna francouzské společnosti ve společnost otevřenou, sociálně spravedlivou a socialistickou.

PCF v nastaveném kurzu pokračuje i konkrétními projekty. Podílí se na vytvoření odboru sdružující inženýry, techniky a vedoucí pracovníky v rámci CGT. Jedná se o sociálně profesní skupinu do té doby odborově nezformovanou, neboť byli proletariátem považováni za

třídního nepřítele. PCF dokonce vydává časopis určený přímo jim – *ITC-Actualités*³⁶. Tento nový obraz moderní a otevřené strany přináší komunistům první úspěchy. V prezidentských volbách v roce 1969, konaných po odchodu generála Charlese de Gaulla z politické scény, zaznamenává PCF relativní úspěch. Její kandidát Jacques Duclos, mnohaletý stranický funkcionář, obdržel 21,5 % hlasů a obsadil třetí místo. Důležitá je však skutečnost, že porazil socialistického kandidáta Gastona Deferra, kterému dalo hlas pouhých 5 % voličů. Komunistům se tak podařilo socialistům převzít odhadem 800 až 900 000 hlasů³⁷ a boj o pozici nejsilnější levicové strany dopadl v jejich prospěch. PCF dále zaznamenává rozvoj členské základny, která se mezi léty 1967 až 1969 rozrostla o 30 000 nových členů, což představuje osmi a půl procentní nárůst³⁸. Strategie nového přístupu k hodnotám a potřebám společnosti a v neposlední řadě i ke společnosti samotné se osvědčila a přesvědčila vedení strany o správnosti zvolené cesty.

PCF vstupuje do sedmdesátých let povzbuzena výsledky z posledních prezidentských voleb a zvýšeným zájmem obyvatelstva o svou osobu. Rozhodnutí pokračovat v započatých změnách potvrdil Ústřední výbor na XIX. sjezdu strany v únoru 1970 zvolením Georgese Marchaise zástupcem generálního tajemníka Waldecka Rocheta, který z důvodů vážné nemoci nemohl vykonávat svou funkci. Marchais však již delší dobu zastupoval Rocheta na postu šéfa PCF a nový směr ve straně byl především jeho počinem. Pod taktovkou Marchaise dochází k navazování dialogů a posléze i spolupráce se socialisty vedenými Françoisem Mitterrandem. Vzájemné spolupráci a existenci Společného programu je věnována první kapitola této práce, a proto jen připomenu základní fakta. V červnu 1972 podepisují PCF a PS společný program do legislativních voleb v březnu 1973. Zpočátku výhodné spojení pro PCF se stává tíživým závazkem, kterého se po roce 1974 chtějí zbavit, neboť ze spojení profituje jen PS, která se stává na úkor PCF nejsilnější levicovou stranou v zemi. Upuštěním od politiky spojené levice hledá PCF nový směr, kterým by odpovídal konceptu strany. Jednou z možností se stává eurokomunismus.

³⁶ ITC - *Ingénieurs – Techniciens – Cadres*, tedy inženýři, technici a řídicí pracovníci.

³⁷ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 342.

³⁸ *Ibidem*, s. 341.

2.2.1. Eurokomunismus

Tento nový myšlenkový proud se objevuje přibližně v polovině sedmdesátých let dvacátého století v zemích západní Evropy. Jedná se o společnou platformu tří nejsilnějších západoevropských komunistických stran, a to francouzské v čele s Georgesem Marchaísem, španělské pod vedením Santiaga Carilla a italské pod taktovkou Enrica Berlinguera. K výše uvedeným stranám se postupně připojili i komunisté z Nizozemí a Spojeného království. Jaké byly ideje tohoto nového směru?

Eurokomunismus spojoval marxistickou ideologii bez stalínovských excesů a prvky moderní demokratické západoevropské společnosti. Jeho základním kamenem je vybudování společnosti podle socialistického modelu, avšak jinou formou než-li je tomu v zemích východní Evropy a Sovětském svazu. Eurokomunisté odmítají totalitarismus, cenzuru, omezení svobody projevu, pohybu a vlastnictví. Pracovní a internační tábory (gulagy), známé v západní Evropě díky Solženicynově dílu *Souostroví gulag*, byly jednoznačně odsouzeny. Přejít z kapitalistické ke socialistické společnosti by se měl podle eurokomunistů uskutečnit na základě parlamentních změn a ne pomocí represí a hrůzovlády. Otevřená debata, demokratické vedení, podílení se všech sociálních tříd na chodu země představují základní principy nového směru vytyčeného západoevropskými komunistickými stranami. Komunistická strana přestává být výsadním představitelem a ochráncem zájmů dělnické třídy, dále povoluje střední a malé podnikání a otevírá se politickému pluralismu.

Pro pochopení vzniku tohoto nového myšlenkového proudu v rámci komunistické ideologie je zapotřebí zanalyzovat dění na tehdejší mezinárodní scéně. Sedmdesátá léta se vyznačují v mezinárodních vztazích dobou uvolňování napětí (*détente*) mezi oběma mocenskými bloky. Ze sovětského bloku unikají informace o pošlapávání lidských práv, o nesnesitelných podmínkách v internačních táborech pro odpůrce režimu, o psychickém teroru vyvíjeném na jejich rodiny a dalších zločinech proti lidskosti. Nízká životní úroveň obyvatelstva, přísná cenzura slova i písma, totalitární forma vlády zasahující do všech oblastí života není obraz, který si západoevropští komunisté vysnili při představě o socialistické společnosti. Autoritativní tón z Moskvy snažící se o kontrolu nad západoevropskými komunistickými stranami je toho důkazem. Eurokomunismus je tedy reakce na zklamání ze sovětského modelu fungování společnosti a snaha najít vlastní cestu, která by obsahovala komunistické ideje na straně jedné a demokratické hodnoty na straně druhé.

Odtažitý postoj západoevropských komunistických stran k Sovětskému svazu se promítl i do života PCF. Na zasedání Ústředního výboru PCF konaném ve dnech 27. a 28. května 1975 je prolomeno tabu stalinismu. Vedení strany přiznává zločiny spáchané za stalinských čistek ve třicátých let, oběti v zemích střední a jihovýchodní Evropy po převzetí moci místními komunisty či existenci internačních táborů pro disidenty na Sibiři. Zločiny stalinismu jsou PCF oficiálně odsouzeny³⁹. Tendence odklonu od Sovětského svazu pokračuje i v následujícím roce. Na XXII. sjezdu PCF se vedení strany v čele s G. Marchaísem distancuje od diktatury proletariátu a jeho vedoucí úlohy v přestavbě společnosti směrem k socialismu. V červnu téhož roku na sjezdu komunistických stran Evropy konaném v Berlíně šéf francouzských komunistů vystoupil s prohlášením, které odráželo aspirace eurokomunistického hnutí. Marchais se ohradil proti nadvládě Moskvy nad všemi evropskými komunistickými stranami, požadoval autonomii a individuální přístup ke každé zemi a odmítal celoevropský styl setkávání komunistických stran⁴⁰. Postoj Marchaise vyvolal ochlazení vztahů mezi PCF a KSSS, která obvinila PCF z podkopávání celistvosti socialistického tábora a požadovala změnu ve vedení strany. Ve stejném roce čelil Sovětský svaz podobné kritice i ze strany italských komunistů, když jejich šéf na XXV. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v Moskvě tvrdě vystoupil proti sovětskému modelu fungování společnosti a pošlapávání lidských práv.

Četná setkání mezi západoevropskými komunistickými stranami, ideová prohlášení o nezbytnosti dodržování lidských práv a svobod, podpora evropské integrace jako protipólu dvěma mocenským blokům a snaha o demokratizaci ve vedení strany však PCF nepřinesla kýžený výsledek. V legislativních volbách v roce 1978 zaznamenala propad v porovnání s posledními volbami do Národního shromáždění v roce 1973 (21,41 % v roce 1973 a 20,61% v roce 1978). Důležité je však podotknout, že PCF neudržela pozici nejsilnější levicové strany a na jejím místě ji vystřídala PS, která získala 24,95 %⁴¹.

PCF je po krachu společného programu levicových stran oslabena, v důsledku změn provedených v rámci eurokomunistického hnutí dezorientována a odklon od tradiční rétoriky a Sovětské svazu není všemi členy jednomyslně přijat. PCF chybí jasná strategie, voliči a jednotnost uvnitř vedení. Demokratizační proces a snaha o vybudování obrazu moderní a otevřené strany PCF nevyšel a na sklonku sedmdesátých let strana prochází vnitřní krizí.

³⁹ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 365.

⁴⁰ Ibidem, s. 367.

⁴¹ Perottino, M. *Francouzský politický systém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. s. 325.

2.3. KRIZE IDENTITY

Po nevydařených volbách do Národního shromáždění v roce 1978 dochází k rozkolu uvnitř strany. V čele vedení stojí stále Georges Marchais, který se snaží po definitivním rozpadu programu spojené levice najít novou strategii a uklidnit vnitrostranickou situaci. PCF vede boj na vícero frontách. Bojuje proti vnitřním nepřátelům, proti buržoazii, proti PS, proti americkému imperialismu i stávajícímu režimu. Nejpálčivější problém však představuje kritika z vlastních řad.

Intelektuálové vystupují proti stranickému vedení a volají po nové strategii. Požadují možnost spolupodílet se na chodu strany a odmítají přijmout tvrzení Ústředního výboru, že za volební debakl jsou odpovědni socialisté. PCF se nepodaří udržet nespokojenost komunistických intelektuálů v rámci strany a jejich kritika pronikne na veřejnost. Skutečnost je pro PCF o to nepříjemnější, že se jedná o buržoazní noviny, jako jsou *Le Monde*, *Le Matin*, *Le Nouvel Observateur* či *Politique Hebdo*, které poskytují prostor komunistickým intelektuálům k její otevřené kritice. Krize vrcholí dne 20. května 1978, kdy v deníku *Le Monde* vychází Manifest tří set (*Manifeste des 300*), ve kterém členové PCF popisují nedemokratické praktiky uvnitř strany. Nejedná se už jen o intelektuály, ale i o stranické funkcionáře dělnického původu, kteří kritizují PCF za to, že svaluje vinu za neúspěch v parlamentních volbách 1978 pouze na PS a že je neschopná vytvořit program, který by odpovídal změnám ve společnosti. Manifest je značnou částí komunistických straníků i voličů kladně přijat⁴². Nátlak na vedení PCF k přijetí nové strategie a vnitřní přestavbě se zvyšuje.

Ke konečnému řešení vnitrostranické krize dochází na XXIII. sjezdu strany ve dnech 9. až 13. května 1979. Ústřední výbor PCF uznává potřebu nového politického programu, ale k problematice vnitřních změn zaujímá odmítavé stanovisko. V době celkové oslabení strany, ztráty voličů a odchodu stranických členů je demokratický model fungování PCF podle G. Marchaise naprosto nevhodný a mohl by způsobit úplný rozklad strany. Dle vyjádření šéfa PCF se kapitalismus nachází na pokraji zhroutení. Svou tezi podepírá neschopností kapitalismu řešit ropnou krizi z počátku sedmdesátých let, která přerostla v celosvětovou hospodářskou krizi, a také argumentuje bouřlivým vzestupem komunistických stran v Africe a v Asii. Sovětská invaze do Afghánistánu téhož roku je podle G. Marchaise dalším příkladem slábnoucí moci Západu.

⁴²Manifest tří set je brzy po vydání podepsán 2000 členy.

PCF opouští myšlenku eurokomunismu a rozchází se s ostatními západoevropskými komunistickými stranami. Navazuje dialog se Sovětským svazem, žádá Moskvu o autonomii a zároveň ji ujišťuje o své loajalitě. PCF pod vedením G. Marchaise podporuje sovětskou invazi do Afghánistánu v prosinci 1979, schvaluje také zavedení výjimečného stavu v Polsku pod vedením generála Jaruzelského v prosinci 1981 a odsuzuje občanské hnutí Solidarita z pokusu o rozpoutání občanské války⁴³.

V nově nastaveném kurzu spočívajícím v návratu ke tradici a k Sovětskému svazu pokračuje PCF i v osmdesátých letech. Jako spojenec Moskvy pořádá PCF v dubnu 1980 v Paříži celoevropské setkání komunistických stran, na kterém se snaží přesvědčit západoevropské komunisty k odmítnutí rozhodnutí o umístění balistických střel Spojených států v Evropě. PCF neuspěla v pokusu o vytvoření jednotného protiraketového postupu a ostatními západoevropskými stranami byla označena za vazala Sovětského svazu, čímž se v jejich očích zcela zdiskreditovala.

PCF se tak po období otevřenosti a demokratizačních snah uvnitř strany vrátila zpět k revolucionářské linii. Tento návrat k tradiční rétorice měl oslovit dělnictvo a zaměstnance, tedy tradiční voliče, kteří přecházeli na konci sedmdesátých let k PS. Záměr PCF ale nevyšel. Dění na mezinárodní scéně ovlivnilo preference PCF více, než si byla ochotna přiznat. Obraz Sovětského svazu se po invazi do Afghánistánu a bouřím v Polsku značně zhoršil, čímž poškodil i PCF. Zvláště po schválení sovětského vpádu do Afghánistánu Ústředním výborem strany si PCF poškodila i léty budovaný obraz na Sovětském svazu nezávisle rozhodující strany. Výsledky veřejného mínění jsou toho důkazem. V roce 1978 se 70% dotázaných Francouzů vyjádřilo, že podle jejich názoru PCF nemá příliš úzké vztahy se Sovětským svazem, za to v roce 1982 to bylo 47%⁴⁴. Nepříznivě dopadly pro PCF i legislativní volby v roce 1981, kdy zaznamenává dosud nejnižší volební výsledek od konce druhé světové války - 16,1% hlasů.

Návrat k tradicím a orientace na Sovětský svaz se tedy PCF nevyplatily. Porážka ve volbách do Národního shromáždění vyvolala v řadách PCF opět vlnu nespokojenosti se stávající politikou strany. Vedení PCF se snažilo vnitrostranickou situaci uklidnit a ve snaze zlepšit svou reputaci přijalo nabídku vítězné PS k vytvoření společné vládní koalice. Ještě nedávno v očích komunistů nenáviděná a kritizovaná PS se stává jejich spojencem. Zvrat

⁴³Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 387.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 388.

v postoji PCF vůči socialistům je straníky přijat rozporuplně, ale pozitivní ohlasy veřejnosti na práci čtyř komunistických ministrů ve vládě vedené socialistou Mauroyem členy PCF uspokojí a situaci uvnitř strany uklidní. Jak bylo uvedeno v předcházející kapitole, spolupráce mezi PCF a PS neprobíhala bez komplikací a k plné spokojenosti PCF. S politikou úsporných opatření, podporou evropské integrace a s limitovaným znárodněním velkých podniků nemohla PCF souhlasit, a proto se PCF v červenci 1984 rozhodla odejít z vládní koalice. Účast komunistů ve vládě vedenou socialisty nebyla ve francouzské společnosti kladně hodnocena. Voliči PS vyčítali PCF nedostatečnou spolupráci a loajalitu a komunisté ji kritizovali za neschopnost prosadit vlastní politický program a za politiku ústupků a kompromisů.

Po odchodu z vládní koalice je PCF vnitřně rozdělena. Opět se ozývají nespokojené hlasy straníků požadující změnu dosavadního směru a demokratizaci vedení strany. Jedná se tedy o stále stejné požadavky řadových členů, ke kterým je ovšem Ústřední výbor netečný. Vedení PCF odmítá jakékoliv debaty a nereaguje na podněty vlastních členů snažících se o vytvoření nové podoby strany. Takovéto chování Ústředního výboru prohlubuje vnitrostranickou krizi a způsobuje odchod mnoha členů a propad volebních preferencí. Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 1984 obdržela PCF téměř o polovinu méně hlasů než PS, když se pro PCF vyslovilo 11,2% hlasů a 20,8% pro PS⁴⁵. Propad zaznamenává i členská základna. V roce 1984 klesl počet členů ze 520 000 na 380 000⁴⁶. PCF se potýká s nedostatkem finančních příjmů. Z tohoto důvodu dochází k omezení či úplnému zastavení klasické propagace PCF. Z ulic mizí manifestace i plakáty se stranickými hesly a prodej stranického tisku deníku *L'Humanité* klesl mezi léty 1978 a 1982 o 13%, a to ze 149 901 na 130 414 výtisků⁴⁷.

Situace uvnitř PCF se stává neudržitelnou. Do čela demokratické opozice se staví Pierre Juquin, který zakládá tzv. hnutí Obroditelů (*Rénovateurs*)⁴⁸. Cílem tohoto hnutí, podporovaného zejména intelektuály, inženýry a vedoucími pracovníky, měla být kromě demokratizace stranických struktur také spolupráce s jinými levicovými stranami, jako byli levicoví extrémisté, radikálové či ekologové. Hnutí Obroditelů odmítalo tradicionalistický diskurz strany a politiku izolovaného hráče na domácí politické scéně. Tento nový

⁴⁵ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s. 229.

⁴⁶ Courtois, S. Lazar, M. *Historie du Parti communiste français*. s. 391.

⁴⁷ Ibidem, s. 391.

⁴⁸ Dreyfus, M. *PCF – crises et dissidences*. Bruxelles: Edition Complexe, 1990. s. 177.

myšlenkový proud uvnitř PCF získal brzy podporu více než 25 000 straníků⁴⁹. Vedení strany v čele s Georgesem Marchaisem je nuceno pod silicím nátlakem svých stranických kolegů přistoupit na podzim 1984 k celostranické diskuzi. Výsledky těchto rozhovorů mají být prezentovány na celostátním sjezdu PCF naplánovaném na únor následujícího roku.

XXV. sjezd PCF, konaný ve dnech 6. až 10. února 1985, nenaplnil očekávání zastánců demokratizačního proudu. Vedení PCF stále v čele s Georgesem Marchaisem potvrdilo stávající strategii strany, tzn. tradiční rétorika a třídní boj. Dále odsoudilo PS z nedodržení závazků plynoucích ze společného programu a ze zmaření přestavby francouzské kapitalistické společnosti na společnost socialistickou. Změna však nastala v oblasti spolupráce s jinými stranami. Dosavadní izolace od ostatních politických stran měla být překonána vyhlášením nového programu, který se nazýval „Nové většinové lidové sjednocení“ (*Nouveau rassemblement populaire majoritaire*). Tato nová strategie byla určena k získání podpory napříč politickým spektrem. Byla určena všem těm, kteří chtěli bojovat proti hospodářské recesi, proti stávající politické situaci či chtěli budovat socialistickou společnost. PCF se opět nominuje na jediného ochránce chudých a bezbranných⁵⁰.

Potlačení demokratizačních snah uvnitř PCF způsobilo další odchod členů ze strany a propad volebních preferencí. V legislativních volbách roku 1986 zaznamenává PCF svůj historicky nejnižší výsledek od konce druhé světové války, a to 9,68 %. V porovnání se socialisty, kteří obdrželi 31,60 % hlasů, se jedná o definitivní potvrzení PS jako nejsilnější francouzské levicové strany⁵¹. PCF neschopna reagovat na změny ve společnosti a uvnitř vlastních řad zůstává věrna tradiční rétorice a politice autoritativního vedení i v druhé polovině osmdesátých let, tedy v době, kdy v Sovětském svazu zavádí Michail Gorbačov hospodářské a společenské reformy (*perestrojka* a *glasnost*).

Návrat PCF k ochraně dělnictva a k ideologii třídního boje probíhá v období úpadku tradičních průmyslových odvětví jako jsou hutnictví, železářství, loděnice, hornictví či textilní výroba. V rámci snížení výrobních nákladů dochází k přesunu výroby do zemí s levnější pracovní silou a francouzské podniky jsou nuceny propouštět. Podíl dělnických profesí v rámci ekonomicky aktivního obyvatelstva slábne. Část přechází do terciálního sektoru,

⁴⁹ Dreyfus, M. *PCF – crises et dissidences*. S. 187.

⁵⁰ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s. 136.

⁵¹ Perottino, M. *Francouzský politický systém*. S. 326.

opouští tak řady proletariátu, a dlouhodobě nezaměstnaní jedinci ztrácejí pocit sounáležitosti k dělnické třídě, což se projevuje v jejich nezájmu o politické dění a jakoukoliv stranickou iniciativu. Tradiční voličská základna slábne, historicky průmyslové regiony čelí vysoké nezaměstnanosti a v zemích socialistického bloku sílí demokratizační proudy. PCF tak přichází o svou voličskou základnu a ideologie sociálně spravedlivé společnosti a vlády proletariátu dostává silné trhliny.

3. KOMUNISMUS A FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST

Analýza vývoje volebních preferencí, politických programů a vládních koalic by byla podle mého názoru pro studium PCF nedostačující, pokud bychom vynechali rozbor francouzské společnosti. V počátcích studené války, kdy ve Spojených státech probíhal doslovný hon na komunisty, ve Francii PCF zaznamenává volební výsledky přesahující 20% hlasů. Její pozice nejsilnější levicové strany se zdá neotřesitelná, stejně jako její obraz v očích francouzské společnosti. Odkud tato silná pozice pramení? Jakým vývojem prošel obraz PCF v druhé polovině dvacátého století u francouzské společnosti? Kdo tvoří členskou základnu PCF?

3.1. KOMUNISMUS – VŠELÉK NA VÁLEČNÉ TRAUMA ?

V měsících následujících po osvobození od nacistické nadvlády hledala Francie východisko z tíživé hospodářské a politické situace. Po vyčíslení válečných škod, které mimo jiné zahrnovaly 45 miliónů lidských obětí, vyhlazovací tábory a použití atomové bomby v Hirošimě a Nagasaki v srpnu 1945 si mnozí intelektuálové kladli otázku, zda-li je možné žít v tak brutálním světě a jestli ano, tak jakým způsobem. V roce 1946 pronesl André Malraux na konferenci UNESCO výrok, který podle mého názoru velmi dobře vystihuje atmosféru tehdejší doby: „ *Člověk již vyhynul?*“⁵². Uvědomění si lidské brutality a vysoké technické úrovně vojenského průmyslu, který vede ke snazší likvidaci lidstva, vyvolal nejen v myslích francouzských intelektuálů pocit absurdity, tíživé samoty a sklíčenosti.

V porovnání s liberálním či fašistickým modelem společnosti představoval komunismus pro mnohé nejlepší řešení. Takové bylo přesvědčení mnoha levicově smýšlejících intelektuálů, kteří snili o beztřídní společnosti, rovnosti a bratrství. Většina z nich neměla o komunismu žádné bližší informace a jejich náklonnost pramenila z propagandy PCF a z těžkosti lidské existence v poválečném světě. Za těchto výše zmiňovaných skutečností tedy není překvapující, že PCF přitahovala v poválečné Francii celou novou generaci intelektuálů a mladých lidí.

⁵² D'Appollonia, A. Ch. *Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome I*. Bruxelles: Editions Complexe, 1990. s. 38.

Koketování francouzských intelektuálů s komunismem velkou měrou ovlivnil i pozitivní obraz Sovětského svazu, který během osvobození Francie dosáhl největšího obdivu a úcty u francouzského obyvatelstva za celou svou historii. Podle průzkumu provedeného v září 1944 61% Pařížanů považuje Sovětský svaz za národ, který se největší mírou podílel na porážení nacistického Německa, zatímco pouhých 29% dotázaných se vyslovilo ve prospěch Spojených států⁵³. Více než 18 milióny lidských obětí zaplatil Sovětský svaz za vítězství nad Hitlerem, což vyvolávalo obdiv a vděčnost Rudé Armádě a jména jako Stalingrad, Kursk či Oděsa vzbuzovala patřičný respekt. Tento obdiv k Sovětskému svazu se přenesl i na PCF, která se výrazným způsobem angažovala v domácím odboji. Francouzská společnost nemohla zapomenout hrdinný a partyzánský boj PCF, a také počet obětí, které položily život za Francii. Z tohoto důvodu se PCF často prezentovala jako strana „75 000 zastřelených“⁵⁴.

Někteří intelektuálové vstoupili do PCF již za okupace země německými vojsky, jiní po osvobození. Jejich postoje a ideály byly však stejné. Pocit provinění za buržoazní minulost a snahu o vybudování dokonalejší společnosti prožívali všichni bez rozdílu. Idealizovaný obraz Strany a dělníka můžeme doložit na výroku A. Besse: „*Dělníci jsou nevinní... Dělníci jsou srdcem spravedlivého boje za mír, který přináší budoucnost celého světa.*“⁵⁵. Po vstupu do PCF intelektuálové poznali tvrdý řád, disciplínu a přísnou hierarchii, ale jejich romantické ideály o lepší společnosti se nerozplynuly. Atmosféra panující ve Straně měla pro intelektuály stále náboj rovnosti a bratrství. PCF se stala pevným bodem pro jedince hledající v poválečném chaosu klid a řád, jako jimi byli například navrátilci z nacistických koncentračních táborů či členové nekolaborující pravice, která přestala věřit ve správnost kapitalismu. PCF představovala pro mnohé členy velkou rodinu. Takto popsal PCF Claude Roy v roce 1942: „*Cítil jsem se ve Straně jako na velké rodinné sešlosti. Opravdová svatá Trojice: Otec, tichý, přemýšlivý, přísný ale dobrý a nabitými zkušenostmi bohatý. Bratr, přítomný v tisících členech a ochraňující naši soudržnost. A svatý Duch jako zastávce kolektivního myšlení a kolegiálního smýšlení v každém z nás.*“⁵⁶.

PCF nenabízela svým členům pouze ochranu či pocit sounáležitosti s ostatními, ale také výhody pro členy klubu, tak jak to praktikují dnešní obchodníci. Členství v PCF přinášelo

⁵³ D'Appollonia, A. Ch. *Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome II*. Bruxelles: Editions Complexe, 1990. s. 12.

⁵⁴ Winock, M. *Le siècle des intellectuels*. Sain-Amand-Montrond: Seuil, 1997. s. 413.

⁵⁵ D'Appollonia, A. Ch. *Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome II*. s. 13.

⁵⁶ D'Appollonia, A. Ch. *Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome II*. s. 14.

intelektuálům možnost reklamy, projevu na tribunách, materiální i symbolické odměny, poznávací cesty do Sovětského svazu i do zemí lidových demokracií. Vidina širokého publika, snadno získané slávy i společenského postavení přilákala nemalý počet intelektuálů, což Edgar Morin nazývá „kariérismem stalinského intelektuála“⁵⁷. I když mohl být kariérismus pro část intelektuálů prvotním impulsem pro vstup do PCF, nejednalo se o jev masový. Většina intelektuálů totiž věřila více v ideály komunistické společnosti a v důležitou roli, kterou sehrávala PCF na domácí politické a kulturní scéně, než v osobní prospěch. Jisté je však to, že členství ve Straně umožnilo mladým a doposud neetablovaným intelektuálům legálně kritizovat práci a postoje nejvýznamnějších osobností francouzské intelektuální scény. Příkladem můžeme uvést mladého a prozatím nerespektovaného filozofa Jeana Kanapa, který napadá J.-P. Sartra. Váha jeho hlasu není založena na životních zkušenostech a práci, ale na síle domácího i mezinárodního dělnického hnutí, jehož Kanapa zastupuje.

Jak již bylo výše zmíněno, PCF nabízela svým členům – intelektuálům dosti široké pole působnosti. Jedná se zejména o tyto revue: *Les Lettres françaises*, *La Nouvelle Critique*, *Arts de France*, *Démocratie nouvelle*, *L'Écran français*, *La Pensée* či *Europe*⁵⁸. Tuto možnost využili nejen mladí a dosud neznámí autoři, kterým PCF usnadnila vstup do intelektuálního a literárního světa, ale i známé a společensky uznávané osoby, jako byli Aragon, Picasso a Frédéric Joliot-Curie, jejichž přítomnost dokázala PCF maximálně využít ve svůj prospěch. Tyto výše uvedené osobnosti francouzského veřejného života se staly tzv. „výkladní skříní“ PCF a dodávaly jí obraz „strany inteligence“. Vedení PCF si velmi dobře uvědomovalo sílu a přínos svých předních intelektuálů pro rozšiřování komunistických ideálů mezi francouzské obyvatelstvo, že si je opravdu hýčkala. Například výjimečné postavení Aragona v PCF ilustruje Claude Roy takto: „*Komunismus ve Francii spočívá na těchto základech: komunistický ideál, disciplinovaný elektorát a Aragon*“⁵⁹. Vedle společenského uznání ze strany PCF se dostávalo intelektuálům-členům i vydatné finanční podpory, ze strachu aby nezpochybňovali komunistickou rétoriku. Kupříkladu důvod Aragonova mlčení ohledně zveřejněných Stalinových zločinů lze snadno najít v domě na venkově, který mu darovala PCF za jeho loajálnost.

⁵⁷ Ibidem, s. 15.

⁵⁸ Ibidem, s. 16.

⁵⁹ Ibidem, s. 16.

Prvotní opojení komunistickou ideologií se pomalu vytrácelo a s únikem informací ze zemí sovětského bloku vyvstala otázka o skutečném obrazu komunismu a socialistických režimů. Faktem je, že mnoho intelektuálů totiž zavíralo oči před svědectvími uprchlíků ze sovětských koncentračních táborů a odmítalo přijímat jakékoliv negativní pojednání o Sovětech. Deportace na Sibiř, násilná kolektivizace v zemědělství, surové zacházení s venkovany či represivní politika Kremlu k národnostním menšinám vnímala francouzská inteligence jako nepatrnou vnitřní a ojedinelou epizodu v dějinách Sovětského svazu.⁶⁰ Paradoxně s rostoucím odtajňováním zločinů a křivd spáchaných Sovětským svazem na domácím obyvatelstvu zesílilo přesvědčení o dokonalosti sovětského režimu u francouzských intelektuálů. Například, v roce 1947 vyšla ve Francii kniha Viktora Kravčenko „*Rozhodl jsem se pro svobodu aneb veřejný a soukromý život vysokého sovětského funkcionáře*“⁶¹, ve které autor popisuje skutečný život v Sovětském svazu. PCF prohlásila toto dílo za nesmyslné a lživé, neboť bylo poprvé vydáno ve Spojených státech, což z něj činí výtvar americké propagandy. Které pravdě měla tedy francouzská společnost věřit?

Změna ve vnímání Sovětského svazu coby ideálního modelu společnosti ve francouzských intelektuálních kruzích a celé společnosti nastala v okamžiku, kdy se ve střední Evropě etablovala komunistická doktrína a přeměnila dosavadní politická zřízení na lidové demokracie. Francouzská společnost začala více přemýšlet o skutečné podobě Sovětského svazu, neboť to nebyly již zločiny, které se udály daleko na Východě, ale pár stovek kilometrů od francouzských hranic. Sovětská expanze do středovýchodní Evropy tak započala éru procitání francouzských intelektuálů z fanatického nahlížení na komunismus. Francouzská společnost se zaměřila na odkrývání skutečné politiky a rétoriky PCF.

Přísná hierarchie, autokratické vedení, nemožnost otevřené debaty, snaha o totalitní formu vlády nad společností a podpora Sovětskému svazu neodpovídaly moderní francouzské společnosti šedesátých a následně sedmdesátých let, která vyznávala hodnoty demokracie, otevřenosti, svobody tisku i slova a odmítala porušování základních lidských práv a svobod. Morální autoritu, kterou PCF získala za účast v nacistickém odboji, si nedokázala dlouhodobě udržet. Tradiční rétorika, neschopnost reagovat na změny ve společnosti a podpora represivní politiky Sovětského svazu vůči svému obyvatelstvu a satelitním státům PCF ve francouzské

⁶⁰ Leforte, C. *Retour sur le communisme*. L'Isle-d'-Espagnac: Fayard, 1999. s. 110.

⁶¹ Leforte, C. *Retour sur le communisme*. s. 123.

společnosti zdiskreditovaly a odsunuly ji z pozice první levicové strany na okraj politického života.

3. 2. OBRAZ MODERNÍ FRANCIE

Francouzská společnost prošla v druhé polovině dvacátého století bouřlivým a zásadním vývojem. Tradiční společnost založená na autoritativní osobě otce rodiny, na respektu ke stáří a ke státním institucím se po druhé světové válce začíná rozpadat.

3.2.1. *Nová generace nové Francie*

Heslem moderní Francie je nezávislost, svoboda, individualita a hospodářský růst. Vrchol modernizačních změn ve společnosti zažívá Francie v květnu 1968, kdy se naplno projeví požadavky, potřeby a smýšlení nové poválečné generace, která stojí na prahu dospělosti. Vzpouora proti autoritářskému režimu jejich rodičů ztělesňovaným prezidentem generálem de Gaullem představuje důležitý a zlomový bod ve vývoji francouzské společnosti. Aspirace mladé generace z květnových událostí roku 1968 se stanou základem nového společenského řádu, který bude v průběhu sedmdesátých let zakotven pomocí mnoha zákonů.

Základem tohoto společenského vývoje je pozitivní demografický vývoj francouzského obyvatelstva. Dochází k omlazení společnosti a díky silným poválečným ročníkům i k posílení jejich podílu na celkové populaci. Poválečná konjunktura, růst životní úrovně obyvatelstva a státní podpora ve formě sociálního pojištění a rodičovských dávek vytvořily ideální prostředí pro zvýšení porodnosti. Ve Francii mezi léty 1946 až 1978 vzrostl počet obyvatel ze 40 milionů na 53 miliony, což představuje téměř shodný demografický přírůstek jako mezi léty 1800 až 1946⁶².

Mladá generace požaduje více svobody v rozhodování nejen ve vlastních záležitostech, ale i na chodu společnosti. Odmítá se podrobit zaběhnutým schématům rodinného a profesního života svých rodičů. Nejvýrazněji se do společenských změn zapsaly ženy. Emancipační hnutí francouzských žen dosáhlo během sedmdesátých let svého maxima. Neuwirthův zákon z roku 1967 o antikoncepci, zákon Simone Veilové z roku 1974 o potratu a zákon o rozvodu z roku 1975, který zjednodušoval právní procedury rozvodu manželství a umožňoval rozvod po

⁶² Duby, G. *Dějiny Francie*. Praha: Karolinum, 2003. s.670.

vzájemné dohodě představují nejvýznamnější úspěchy žen v boji za svá práva⁶³. Odeť je to žena, která si určuje svůj život. Plánování rodiny, sexuální život a profesní kariéra jsou zcela v její režii.

Tato sexuální revoluce a emancipace žen se velkou mírou podílely na rozpadu tradičních rodinných vztahů. Roste počet nemanželských dětí, zvyšuje se věk vstupu partnerů do manželství a roste počet rozvodů. Nezávislost, individualita a kariérismus se promítly i v poklesu dětí na jeden pár. Tato tendence úbytku porodnosti byla od roku 1974 podporována hospodářskou recesí, která propukla v důsledku ropné krize v roce 1973. Éra dlouholetého hospodářského růstu nazvaného Třicet slavných let (*Les Trentes Glorieuses*) definitivně skončila a francouzská společnost čelila novým a dosud neznámým problémům, z nichž nejzávažnějším se stala nezaměstnanost.

3.2.2. Konec zlatého věku

V důsledku ropných krizí v letech 1973 a 1979 zachvátila západní svět hospodářská recese, která se nevyhnula ani Francii. Nejpalčivějším problémem se stala masová nezaměstnanost.

V roce 1975 je bez práce 5 % aktivní populace, což činí 877 000 osob, na jaře 1981 je počet nezaměstnaných roven 1,79 milionu a v roce 1982 už 2 milionům. Míra nezaměstnanosti stále stoupá a v roce 1986 dosahuje hranice 11%. Nezaměstnanost nepostihuje však všechny stejnou intenzitou, což vyvolává sociální rozdíly ve společnosti a dává záminku k sociálním bouřím. Pro příklad můžeme porovnat index nezaměstnanosti dvou pro PCF důležitých sociálně profesních skupin, a to dělníků a řídicích pracovníků. Index nezaměstnanosti vedoucích pracovníků byl v roce 1974 na úrovni 1% a v druhé polovině osmdesátých let dosahoval úrovně 4,5%. Ve stejném období vzrostl počet nezaměstnaných dělníků z 2% na 16%. Z toho nejvíce postiženi byli dělníci s nižší kvalifikací.

Dochází tak k útlumu v tradičních průmyslových odvětví, jako byly doly, hutnictví, stavba lodí, textilní výroba a automobilový průmysl, které vždy zaměstnávaly velké množství lidí. Francouzské podniky jsou z ekonomických důvodů nuceny propouštět. Mezi léty 1984 až 1988 je z ekonomických důvodů zrušeno na 500 000 pracovních míst⁶⁴. Z hlediska věkových skupin je nejvíce postižena mládež do věku 24 let a osoby nad 49 let, ale ty využívají možnost

⁶³ Duby, G. *Dějiny Francie*. s. 850.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 784.

předčasného odchodu do důchodu. Mnohé rodiny dělnických profesí se ocitají ve složité situaci. Rodiče na prahu padesátky odcházejí do předčasného důchodu a jejich děti nejčastěji s výučním listem nastupují do aktivního pracovního procesu, ale nemohou najít zaměstnání. Rodina se tak nachází v tíživé finanční situaci a je odkázána na sociální příspěvky.

Důvody nezaměstnanosti jsou především otevření domácí ekonomiky v rámci Evropského hospodářského společenství, růst produktivity práce, změna aktivit a vstup silných poválečných ročníků do zaměstnání. Vládní činitelé se snaží situaci zvládnout pomocí oživení ekonomiky a inspirují se plánovaným hospodářstvím, které bylo použito ve Francii po druhé světové válce. Oživují spotřebu domácností za pomoci zvýšení mezd a sociálních dávek, jako byly přídavky na děti, na bydlení, atd. Došlo k rozdělení pracovních míst, byl zaveden 39hodinový pracovní týden, přibyl pátý týden placené dovolené, bylo zakázáno pracovat důchodcům a mladým lidem měl být určen plán „budoucnost mladým“, zajišťující roční garantované zaměstnání oproti stávajícím šesti měsícům. Dále se vytvářela nová pracovní místa ve státní správě, jejichž počet dosáhl hodnoty 240 000 míst. Plánované hospodářství však vyvolává růst inflace a štedrý sociální systém pak schodek veřejných financí. Míra zadluženosti státních financí a podniků a následný pád zahraničního obchodu způsobuje devalvací franku, a to celkem třikrát mezi 4. říjnem 1981 a 21. březnem 1983. Inflace v témže období dosahuje 14% a nezaměstnanost stále roste⁶⁵.

V roce 1983 zavádí kabinet Pierra Mauroya politiku úsporných opatření a opouští do té doby fungující model sociálního státu, neboť výše státem poskytovaných sociálních dávek dosáhla 44,5% národního majetku⁶⁶. Opuštění systému sociálního státu má za následek prohlubování sociálních rozdílů ve společnosti, které se od konce druhé světové války snažila Francie pomocí systému sociálních dávek zmenšovat. V závislosti na hospodářské krizi dochází k přeskupení pracovních sil v rámci celkového ekonomicky aktivního obyvatelstva. Počet rolnických usedlostí klesá se vzrůstají produktivitou zemědělských družstev. Ubývá dělnických profesí, dochází tak k rozmělnění dělnické sounáležitosti a úpadku odborových svazů, které ztrácejí svůj vliv na dění ve společnosti. To vše se velmi úzce týká PCF, která jako ochránkyně proletariátu ztrácí svou členskou základnu a schopnost pomoci odborových organizací zasahovat do veřejného života.

⁶⁵ Duby, G. *Dějiny Francie*. s. 785.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 791.

3.3. ČLENSKÁ ZÁKLADNA

Společensko-politický vývoj šedesátých let, hospodářská krize let sedmdesátých a restrukturalizace trhu práce let osmdesátých zásadně ovlivnily vývoj voličské základny PCF, což se projevilo nejen v jejím personálním, ale také v územním rozložení.

3.3.1. Regiony

Tezi o rozložení členské základny PCF můžeme formulovat následovně: lidé volící PCF pocházejí ze silně průmyslových městských center a z venkovského prostředí.

Mezi tradiční bašty PCF patří regiony na severu země (Nord et Pas-de-Calais), a také oblast Paříže (Ile-de-France) a její předměstí. Dále se jedná o jihozápadní část Francie (Akvitánie), Středozevní pobřeží a oblast Pyrenejí. Hlavními městskými centry jsou Paříž, Lyon, Grenoble, Lille a Bordeaux, tedy především jejich předměstí. Jak je patrné, jedná se o centra průmyslových oblastí zaměřených primárně na hornictví, hutnictví a automobilový průmysl⁶⁷. PCF zaznamená také silnou voličskou základnu i ve venkovských regionech, zejména v oblasti Francouzského středohoří (Massif central). Venkované totiž v tomto regionu volí tradičně levici a proti jakékoliv modernizaci jsou vesměs imunní. Regiony s tradičně nízkou oblibou PCF se nacházejí na západě a východu země (s výjimkou Meurthe-et-Moselle). Jedná se o kraje se silným vlivem katolicismu ve společnosti a na veřejný život.

Toto klasické územní rozdělení se začíná v průběhu osmdesátých let pomalu měnit. PCF ztrácí privilegované postavení v průmyslových oblastech a o některé regiony zcela přichází. Ke změně dochází zvláště v městských centrech, kde dělnické profese bydlí společně s jinými sociálně-profesními skupinami a nevytvářejí tak uzavřené komunity, jako je tomu v průmyslových oblastech, kde pocit sounáležitosti k sociální skupině trvá i po propuštění ze zaměstnání. Ve městech se nezaměstnaní dělníci začleňují snáz do společnosti. Pomocí rekvalifikačních kurzů získávají zaměstnání především v terciálním sektoru a opouští tak dosavadní sociálně-profesní skupinu, což se projeví i na jejich volebních preferencích. Takovýto vývoj můžeme zaznamenat především ve vnitřní Paříži.

⁶⁷ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s. 171.

3.3.2. Složení členské základny

Jak vypadá typický člen PCF? Můžeme vůbec mluvit o jednotném profilu členské základny PCF? Představuje horník či montér z Renaultových závodů všeobecně přijímaný symbol zapáleného straníka?

PCF je od doby svého vzniku silně maskulinní stranou. Tuto skutečnost se PCF snaží vstřícnou politikou vůči ženám zvrátit a dochází tak k jejich postupnému nárůstu v členských řadách. V roce 1959 představují ženy 22% všech členů PCF, v roce 1966 je to již 25% a v roce 1979 36%⁶⁸. Důležité je zmínit, že PCF jako jediná francouzská politická strana zaznamenává příliv žen a prochází silnou feminizací své členské základny.

Feminizace je zvláště patrná mezi mladšími ročníky. Ve věkové skupině mladší 20 let představují ženy v rámci členské základny PCF 46%, ve skupině mezi 20 až 25 léty tvoří 41% a ve skupině mezi 40 až 60 léty je to pouze 33%. Podíváme-li se na ženy z hlediska jejich ekonomické aktivity, shledáme že, v roce 1979 je pracovně činných 58% žen. Zbylou část tvoří ženy v domácnosti (26%), důchodkyně (13%) a studentky (3%). Co se týče profesního rozdělení, nejpočetněji jsou zastoupeny zaměstnankyně s 39%, dále vedoucí na střední úrovni s 19% a dělnice se 17%⁶⁹. Ženy v řadách PCF představují oživení a rozvoj strany, který pomáhá budovat obraz moderní a demokratické strany.

Další významnou kategorií členské základny jsou mladí lidé. Po květnových událostech roku 1968 dochází k omlazení strany a PCF zaznamenává příliv nových členů z řad mladší generace. Věková skupina do 25 let tvořila v roce 1959 6% všech členů PCF, v roce 1966 již 9% a v roce 1979 12%. PCF zažívá mezi léty 1966 až 1979 opravdové omlazení členské základny. Je to dáno především vstupem poválečných ročníků do aktivního pracovního i politického života. PCF pro mladé představuje možnost změny dosavadních zkosnatělých struktur de Gaullova režimu a protestu proti zaběhnutému řádu jejich rodičů.

Od roku 1979 ale zaznamenává PCF stárnutí členské základny. Údaje o členech PCF jsou dostupné pouze ze složení delegátů na stranických sjezdech, ale pro ilustraci jsou podle mého názoru dostačující. Podíl členů mladších 30 let klesl ze 34% v roce 1979 na 20% v roce 1985. K nárůstu naopak dochází v kategorii mezi 40 až 59 lety, kde podíl na celkovém počtu

⁶⁸ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. s. 190.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 192.

delegátů vzrostl z 22% na 32%. Důvodem stárnutí členské základny je nízký přírůstek vyvolaný neúspěšnou politikou PCF a nezájmem mladé generace osmdesátých let o komunistickou ideologii, která nedokázala reagovat na jejich potřeby a aspirace.

Neméně důležitým pohledem na složení členské základny PCF je i kritérium sociálně-profesních skupin. PCF je primárně stranou pracujících a zaměstnanců. Tyto sociálně-profesní skupiny tvořily v roce 1966 87% a v roce 1979 93% všech členů PCF. Tradiční je i silné zastoupení dělníků, kteří v roce 1979 tvořili 48% členské základny. Zajímavé je i jejich nadhodnocení v rámci PCF, neboť v celkové populaci představovali jen 35%⁷⁰.

Pokud se zaměříme na detailnější rozbor dělnické kategorie v rámci členské základny PCF, zjistíme, že 55% dělníků v PCF patří k tzv. vyšší vrstvě dělnické třídy, do které patřili mistři, předáci a kvalifikovaní pracovníci. Silné zastoupení mezi dělnictvem v PCF zaujímají především zaměstnanci hutnického průmyslu, kteří v roce 1979 představují 30% všech členů dělnického původu.

Členové PCF nepocházejí jen z řad dělnictva, ale zahrnují všechny sociálně-profesní skupiny. Nejvýznamnější profesní skupinou v řadách PCF, vyjma dělnictva, tvoří zaměstnanci. Jsou to především státní zaměstnanci a pracovníci ve službách. Jedná se zejména o ženy a mladé lidi. Celkově se zaměstnanci na členské základně podílejí 28%. Důležitou sociálně-profesní skupinou v řadách PCF je inteligence, nebo-li tzv. bílé límečky, mezi než řadíme inženýry, učitele, vedoucí pracovníky a umělce. Od roku 1966 do 1979 vzrostl jejich počet z 9% na 15%. V průběhu osmdesátých let po návratu PCF k tradiční rétorice podíl nedělnických sociálních skupin v rámci PCF klesá a dostává se pod hodnoty z poloviny šedesátých let.

PCF je především stranou dělnictva, které tvoří téměř polovinu jejích členů. PCF se však v rámci programu „Unie francouzského lidu“ (*Union du peuple de France*) daří zaujmout pozornost žen, mladých, inteligence i vedoucích pracovníků. Hospodářská krize osmdesátých let se negativně projeví i do složení členské základny. Dochází ke stárnutí členské základny a v závislosti na úbytku dělnických profesí v celkovém počtu práce schopné populace i k jejímu zmenšení.

⁷⁰ Ysmal, C. *Les partis politiques sous la Ve République* . s 195.

ZÁVĚR

Zavedení placené dovolené a čtyřicetihodinového pracovního týdne, účast v protinacistickém odboji a snaha o vytvoření rovnostářské společnosti, tak blízké francouzské mentalitě, představují ve zkratce stěžejní body, na kterých PCF budovala svůj pozitivní obraz v poválečné francouzské společnosti. Role morální autority a ochránkyne slabých a vykořisťovaných ji měla v poválečném světě zajistit pevnou pozici na politické scéně a stát se jednou z vůdčích politických sil.

PCF se toto privilegované postavení ve francouzské společnosti nepodařilo udržet a v průběhu následujících dekád jsme svědky jejího pomalého, leč nezadržitelného úpadku. Komunisté se však tomuto trendu snaží zabránit a doslova chrlí jedno novátorské programové prohlášení za druhým. Chybějící koncepce, změny provedené jen na papíře a ztráta vlastní identity představují hlavní příčiny neúspěchu vnitrostranické proměny na konci sedmdesátých let.

Vstup do vládní koalice se Socialistickou stranou (PS) v červnu 1981 proto pro PCF představuje jedinečnou příležitost, jak získat zpět ztracené voliče a pověst životaschopné strany. Vlivem nepříznivé hospodářské a mezinárodněpolitické situace, se stává účast komunistů ve vládě neúnosnou. PCF je na základě koaliční smlouvy nucena dodržovat program sestavený PS, který se ale v mnoha ohledech s komunistickou filozofií zásadně rozchází. Podpora evropské integrace, instalace amerických raketových střel na území západní Evropy, omezení sociálního systému a růst nezaměstnanosti dělnické třídy přinutili PCF k odchodu z vládního kabinetu. Účast komunistů ve vládě není příznivci PCF hodnocena kladně. PCF je kritizována za nedostatečnou razanci při plnění svého politického programu a neschopností vyřešit problémy svých voličů.

PCF nedokázala využít potenciálu a mandátu, který obdržela po druhé světové válce, a z pozice nejsilnější levicové strany ustoupila na okraj politické scény a to z několika důvodů. Zaprvé, PCF nedokázala adekvátně reagovat na změny probíhající ve společnosti a nabídnout přijatelný program současně pro své tradiční voliče z řad proletariátu, tak i pro nedělnické profese. Za další, PCF byla vyjma krátkého období eurokomunismu silně spjata se Sovětským svazem, což po odtajnění stalinských zločinů a skutečného obrazu „reálného socialismu“ nalomilo důvěryhodnost komunistické ideologie a zatřetí, PCF lpěla na tradiční rétorice o významu dělnické třídy i v době, kdy se její počet ve společnosti snižuje v důsledku restrukturalizace průmyslové výroby.

RESUMÉ

Au moment de la Libération, le Parti communiste français (PCF) comme le premier personnage de la Résistance et l'autorité morale possède une influence incontestable dans la société française. A cette époque- là, le PCF connaît aussi son meilleur score électoral. Alors, on pourrait prévenir aux communistes français un avenir brillant. Mais les choses se sont bien changées et dans les années 80 le PCF se retrouve en plein déclin. Quelles sont alors les raisons de la défaite du PCF?

La première rupture dans la position du PCF se date au printemps de l'année 1947 où les ministres communistes sont forcés par les représentants américains de quitter le gouvernement de Paul Ramadier. Le PCF n'est plus donc un parti gouvernemental et à cause de la guerre froide les autres partis politiques français tiennent un écart par rapport les communistes qui se trouvent alors en périphérie de la vie politique active.

Le déclin du PCF est accéléré par le retour du général de Gaulle au pouvoir en 1958. L'adoption de nouvelles institutions, l'accélération des mutations de la société et la modification des relations franco-soviétiques déstabilisent d'une façon importante le dispositif du communisme en France. Les événements de mai 1968 présentent pour le PCF une grande occasion de recueillir les votes perdus et la confiance des Français.

Malgré l'échec des communistes dans les législatives au lendemain de la révolution estudiantine, le PCF s'engage dans une réflexion sur la nouvelle génération et ses revendications. La période de la collaboration avec le Parti socialiste (PS) s'ouvre et donne des bases de l'Union de la gauche et de son programme commun. Cette alliance apporte les résultats positifs et au début des années 70 le PCF réussit à attirer de nouveaux électeurs. Le PCF devient un parti ouvert et quasidémocratique. Mais cette ouverture aux classes moyennes et aux cadres suscite des discussions orageuses entre les adhérents et le PCF doit aborder la crise interne. Le retour à la tradition et à ses bases du PCF provoque la chute de l'Union de la gauche et son programme commun. Le PCF se trouve de nouveau isolé sur la scène politique et l'offre à la participation au gouvernement sous la direction du PS semble comme une bonne possibilité de rénover sa mauvaise image.

Le PCF sort après presque trois années du gouvernement dirigé par les socialistes affaibli et désorienté. Au moment où perestroïka et glasnot sont mises en scène en Union soviétique et les mouvements démocratiques apparaissent dans les pays de l'Europe centrale, le PCF insiste toujours sur l'idéologie communiste traditionnelle qui semble être déjà dépassée.

Pour conclure, on peut constater que les raisons du déclin du PCF sont suivantes. Tout d'abord, le PCF n'a pas réussi à construire un programme convenant à la fois aux électeurs traditionnels et aussi aux moyennes classes sociales. Ensuite, le PCF était trop lié avec l'Union soviétique. Après la découverte des crimes des régimes socialistes l'image positive du communisme et du socialisme commence à échouer. En dernier lieu, le PCF ne recrute son électorat qu'd'une classe ouvrière qui à cause des transformations dans le monde de la production industrielle devient de plus en plus marginalisée.

POUŽITÁ LITERATURA

Monografie

- D'APPOLLONIA, A. Ch.. *Historie politique des intellectuels en France 1944-1954 Tome I et II*. Bruxelles: Editions Complexe, 1990 .
- ARON, R. *Opium intelektuálů*. Olomouc: Mladá Fronta, 2001.
- COURTOIS, S. LAZAR, M. *Historie du Parti communiste français*. Paris: Preses Universitaires, 1995.
- BELL, D.S. *The French Communist Party in the Fifth Republic*. Oxford: Clarendon Press, 1994.
- DREYFUS, M. *PCF – crises et dissidences*. Bruxelles: Editions Complexe, 1990.
- DUBY, G. *Dějiny Francie*. Praha: Karolinum, 2003.
- FAUVET, J. DUHAMEL, A. *Historie du Parti communiste français de 1920 à 1976*. Paris: Fayard, 1977.
- LAZAR, M. *Le communisme – une passion française*. Mesnil-sur-l'Estrée: Perrin, 2002.
- LEFORTE, C. *Retour sur le communisme*. L'Isle-d'-Espagnac: Fayard, 1999.
- PEROTTINO, M. *Francouzský politický systém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.
- TROTIGNON, Y. *La France au XXe siècle*. Paris: Bordas-Mouton, 1968.

- WINOCK, M. *Le siècle des intellectuels*. Saint-Amand-Montrond: Seuil, 1997.
- WINOCK, M. *Le socialisme en France et en Europe* . Paris: Seuil, 1992.
- YSMAL, C. *Les partis politiques sous la Ve République*. Paris: Montchrestien, 1989.

Sborníky

- BECKER, J.-J. CANDAR, G. (ed.) *Historie des gauches en France Volume 2*. Paris: La Découverte, 2004.
- DESANTI, D. (ed.) *La liberté nous aime encore*. Mayenne: Editions Odile Jakob, 2001.
- DREYFUS, M. (ed.) *Le siècle des communismes*. Paris: Editions de l'Atelier, 2000.
- GOTOVITCH, J. DELWIT, J. (ed.) *L'Europe des communistes*. Bruxelles: Editions Complexe, 1992.